

Ο ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΞΕΝΟΣ ΚΑΙ Η ΔΙΑΘΗΚΗ ΑΥΤΟΥ

Α΄.

Ἀλούσης τῆς Κρήτης ὑπὸ Νικηφόρου Φωκά (961 μ.Χ.), δύο κυρίως ἄνδρες ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ τὴν ἀναζωπύρῃσιν τῆς ὀρθοδοξίας ἐν τῇ Νήσῳ, τὴν διοργάνωσιν ἐν αὐτῇ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καὶ τοῦ μοναστικοῦ βίου. Ὁ πρῶτος, ὁ Νίκων ὁ Μετανοεῖτε¹, ἔδρασεν ἐν τῇ μέσῃ καὶ ἀνατολικῇ Κρήτῃ, ὁ δεύτερος δέ, ὁ Ἰωάννης ὁ Ξένος, ἐν τῇ δυτικῇ. Ὁ τελευταῖος οὗτος ἅγιος, τοῦ ὁποίου τοσοῦτον εὐεργετικὴ ὑπῆρξεν ἡ δρᾶσις διὰ τοὺς σημερινοὺς νομοὺς Ρεθύμνης καὶ Χανίων, ἐλησμονήθη σχεδόν. Τοῦτο ὀφείλεται καὶ εἰς τὸν ἐκπεσμόν τῆς μονῆς Μυριοκεφάλων, τοῦ κυριωτέρου ὡς θὰ ἴδωμεν ἔργου του, ἡ ὁποία παρήκμασε καὶ μόλις πρὸ ἑκατονταετίας ἀνασυνεστήθη χωρὶς ἔκτοτε νὰ δυνηθῇ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ ἀρχαῖόν της μεγαλεῖον, καὶ ἐξ ἄλλου εἰς σύγχυσιν ἡ ὁποία ἐδίχασε τὸν ἅγιον: Οὕτω τιμᾶται ἐν Κυδωνίᾳ μὲν ὡς Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ἐρημίτης, συνεορταζόμενος μετὰ 98 ἀσκητῶν κοιμηθέντων εἰς τὸ χωρίον Ἀζωγυρὲ Σελίνου (τοῦ ὁποίου τὴν μονὴν ἔκτισεν ὁ Ἰωάννης ὁ Ξένος), μὲ κέντρον προσκυνήσεως τὴν ἐπὶ τοῦ Ἀκρωτηρίου Μελέχα ἐν ἔρειπίοις ἀρχαίαν μονὴν «Καθολικὸν» ἀκουομένην σήμερον, καὶ ὑπαγομένην ὑπὸ τὸ νεώτερον μοναστήριον τοῦ Γδερονέττου (νῦν ἀκούεται τὸ Γουβερνέττο)².

¹) Περὶ τοῦ Νίκωνος ὄρα: Σπ. Λάμπρος: Μικταὶ σελίδες, ἐν Ἀθ. 1905, σσ. 401-6. — ἀρχιμ. Μελέτιος Εὐαγγ. Γαλανόπουλος: Βίος, Πολιτεία, εἰκονογραφία, θαύματα καὶ ἁσματικὴ Ἀκολουθία τοῦ... Ν. τοῦ Μ., ἐν Ἀθήναις 1933 (κρίσις ὑπὸ Φ. Κουκουλῆ ΕΕΒΣ 11, 1935, σσ. 464-9). — Ὁ αὐτός: Περὶ τὸν ὅσιον Ν. τὸν Μ. ΕΕΒΣ 12, 1936, σ. 414. — Περὶ τῶν ἀκολουθιῶν του πρβλ. Louis Petit: B. A. G. Ἀθ. 1926, σσ. 220-21. Τεμάχια ἐκ τοῦ βίου του λατινιστὶ μεταφρασθέντα ἐδημοσίευσε τὸ πρῶτον ὁ Βαρροπίου εἰς τὰ Annales (961, 981, 982, 998). Ἐκεῖθεν τὸ περὶ Κρήτης τμῆμα παρέλαβεν ὁ Fr. Cornelius: Creta Sacra, I, σσ. 206-9 (Ἐνετία 1755). Τὸ ἐλληνικὸν κείμενον τὸ πρῶτον ἐξέδωκεν ὁ Σπ. Λάμπρος: Ὁ βίος Νίκωνος τοῦ Μετανοεῖτε ΝΕ 3, 1906, σσ. 129-228 (περὶ τῆς ἐν Κρήτῃ ἑπταετοῦς διαμονῆς τοῦ ὁσίου ἐν σσ. 150-3) καὶ ὁ αὐτός: Ὁ βαρβερῖνος κώδιξ τοῦ βίου Ν. τοῦ Μετανοεῖτε ΝΕ 5, 1908, σσ. 301-48'.

²) Περὶ τῆς μονῆς προχείρως Ε. Γ. Γενεράλις: περ. Κρητικὰ Α', 1930, σσ. 5-15 καὶ Ν. Β. Τωμαδάκης: Γουβερνέττου Κώδικες - Σιγίλλιον, περ. Νεοελληνικὸν Ἀρχεῖον Α', 1934, σσ. 76-88, ὅπου (σσ. 87-88) ὅλη ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

Ἐν δὲ τῇ γενετείρᾳ του Σίβα Πυργιωτίσσης, εἰς τὴν μονὴν τῶν Μυριοκεφάλων, ἢ ὁποῖα καὶ σήμερον τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου, καὶ ἐν Κισάμῳ καὶ δὴ εἰς Τσουρουνιανὰ (χωρίον 20' δυτικῶς τῶν Τοπολίων) καὶ εἰς Μεσόγεια (Ἀκτὴν), ὅπου ναὸς τοῦ ἁγίου καὶ τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου, ἐξ οὗ ἐλήφθη ἡ γνωστὴ εἰκὼν³, κ.ἄ. προσκυνεῖται ὡς ἅγιος Κύρ Γιάννης, λησμονηθέντος παντάπασι τοῦ ἐπωνύμου αὐτοῦ Ξένος⁴, τῆς καταγωγῆς του, καὶ τῆς λογιότητός του.

Ἡ τοιαύτη λησμοσύνη βεβαίως εἶναι παλαιὰ καὶ εἶχε προκληθῆ ἔτι πρὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΖ' αἰ., ὅτε (29 Ἀπριλίου 1632), αἰτήσῃ τῶν συμπατριωτῶν αὐτοῦ, Κύριλλος ὁ Λούκαρις διὰ πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ γράμματος ὑπογραφομένου καὶ ὑπὸ ἐτέρων 21 ἀρχιερέων, καθηγίασε τὴν μνήμην αὐτοῦ τε καὶ τῶν 98 Πατέρων τοῦ Ἀζωγυρέ, θεσπίσας νὰ ἐορτάζεται ἡ μνήμη αὐτῶν τὴν 7ην Ὀκτωβρίου (καὶ οὐχὶ τὴν 6ην, φερομένην ὡς ἡμέραν κοιμήσεως αὐτῶν, καθότι τότε ἐορτάζεται ἡ μνήμη τοῦ ἀποστόλου Λουκᾶ)⁵. Συνεγράφη δὲ καὶ ἀκολουθία, βίος καὶ κανόνες διὰ τὸν τροποποιηθέντα τοῦτον ἅγιον ὑπὸ Κυδωνιέων ἱερομονάχων ὡς ὁ Ἀντώνιος Γραδενίγος καὶ ὁ κτίτωρ τῆς Μονῆς Γωνιάς Βενέδ. Τζανκαρόλος⁶ καὶ τύποις ἐπανειλημμένως ἐξεδόθησαν⁷, καὶ ὁ βίος τοῦ ἁγίου διεσώθη εἰς νεώτερα ὀπωσοῦν χειρόγραφα⁸, νεοελληνιστὶ ἐξ ὑπαρχῆς συνταχθεὶς κατὰ τὴν αὐτὴν ἐπο-

³) Προτασσομένη τῶν ἀκολουθιῶν αὐτοῦ ὑπὸ Λελεδάκη καὶ Γερασίμου μοναχοῦ (βλ. κατωτέρω σημ. 11 καὶ 13).

⁴) Πιθανῶς τὸ ἐπώνυμον τοῦτο Ξένος συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ δημιουργηθῆ ἡ παράδοσις ὅτι ὁ ἅγιος προῆλθεν ἐξ Αἰγύπτου, ὡς φέρεται ἐν τῷ Βίῳ τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου.

⁵) Τὸ σιγίλλιον προτάσσεται τῆς β' ἐκδόσεως (1787) τῆς ἀκολουθίας κ.ἄ. ἀνατυπώσεων. Μετεφράσθη δὲ καὶ ρωσιστὶ καὶ ἐδημοσιεύθη μετὰ τοῦ ἐλληνικοῦ κειμένου ὑπὸ Ε. Goloubinskij: Ἱστορία τῆς καθιερώσεως τῶν ἁγίων ἐν τῇ Ρωσικῇ Ἐκκλησίᾳ, Μόσχα 1903, σσ. 390-6.

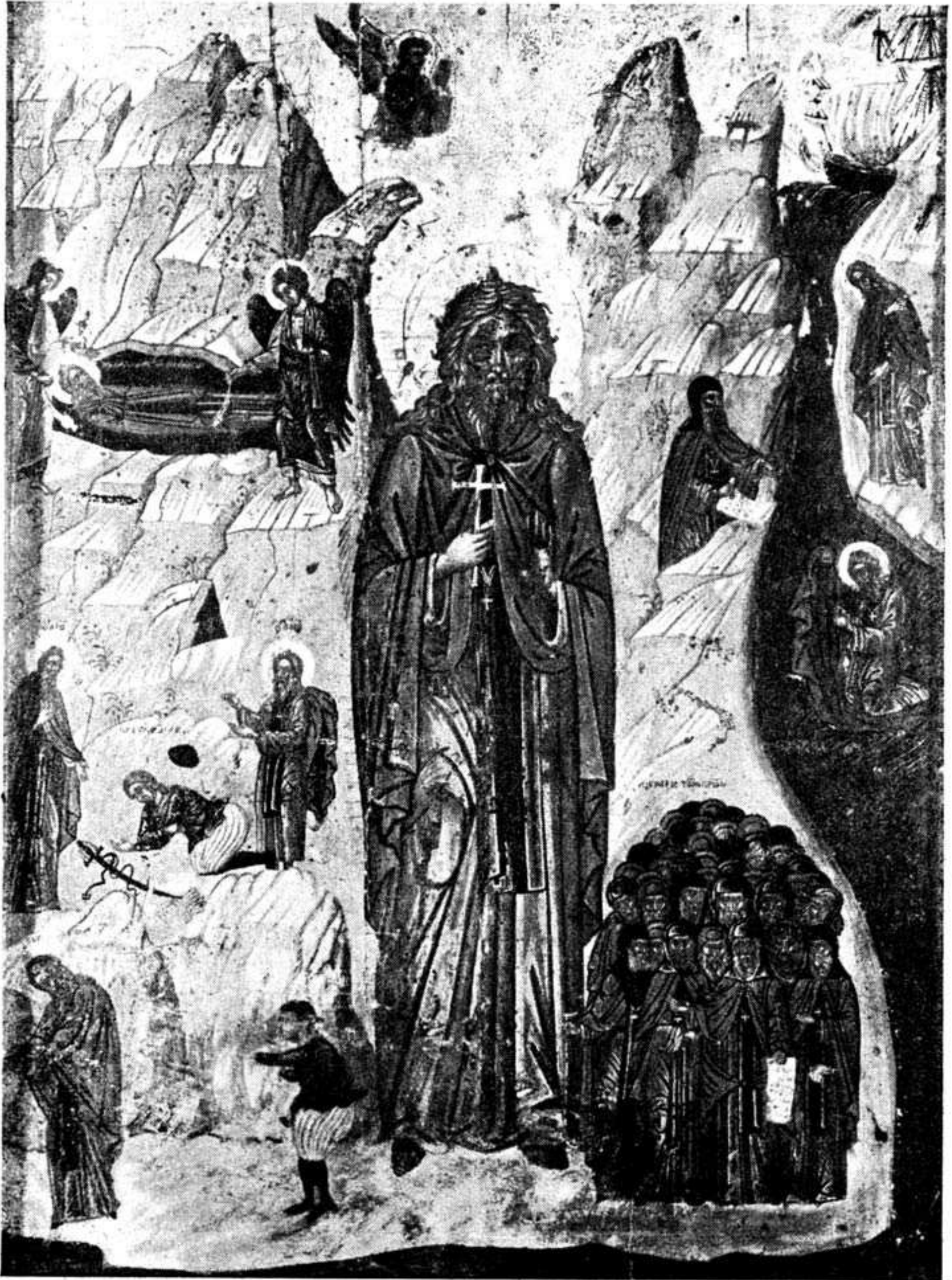
⁶) Περὶ τῶν ἐν Κρήτῃ Τζανκαρόλων προχείρως ὄρα Ν. Β. Τωμαδάκης περ. Νεοελληνικὸν Ἀρχεῖον Α', 1935, σσ. 284-5. Ὁ Βενέδικτος ἔγραψε τὰ μακαριστάρια τοῦ ἁγίου.

⁷) Ἡ α' ἐκδοσις τῷ 1782: Legrand: BH de XVIII s. II, 1928, σ. 372 ἀρ. 1063. Ἡ δευτέρα τῷ 1787, αὐτόθι σ. 466 ἀρ. 1188. Περὶ τῶν μεταγενεστέρων ἐκδόσεων πρβλ. ὅσα ἔγραψα ἐν περ. Νεοελληνικὸν Ἀρχεῖον Α' σσ. 87-8, ὅπου προσθετέον καὶ τὸ ἐξῆς σπανιότατον: Τὸ Συναξάριον τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων Πατέρων ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου καὶ τῶν Συνασκητῶν αὐτοῦ τῶν ἐν τῇ Κρήτῃ Λαμφάντων. Ἐκδοσις <Ἐφεδρικοῦ Ἀγῶνος> Χανιά Κρήτης 1934 80 σ. 7 (+ 1 λευκή). Πρβλ. ἀκόμη L. Petit: B. A. G. Ἀθ. 1926, σσ. 115-6. — Ἡ ἀκολουθία ἐτυπώθη εἰς τὸ Νέον Λειμωνάριον, Ἐνετία 1819, σσ. 140-3 καὶ β' ἐκδ., Ἀθήναι 1873, σσ. 339-43.

⁸) Εἰς χειρ/φον τοῦ ΙΖ' αἰ. 572-E110 τῆς Μεγίστης Λαύρας πρβλ. Σωφρ. Εὐσταθιατιάδου καὶ Σπυρ. Λαυριώτου: Κατάλογος τῶν Κωδίκων τῆς

"Αγ. Ἰωάννης ὁ Ἐρημίτης (Μο. σ.ἰον Λοβέζδο).

«Σκηναὶ ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου». (Μουσεῖον Λοβέρδου, ἀριθ. 313).

χήν. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, διὰ τῆς καθαγιάσεως ἐτιμᾶτο ὁ ἅγιος διὰ τὰς πρὸς τὸν μοναστικὸν βίον ἐν Κρήτῃ ὑπηρεσίας του, δι' ὃ καὶ συνεδέθη ἡ μνήμη του πρὸς τὴν τῶν 98 ἀσκητῶν (Πατέρων) τοῦ Ἁζωγυρῆ Σελίνου. Ὁ δὲ γράψας τὸν βίον, λογοτεχνικὰς ἱκανότητας ἔχων, παρέλαβεν ἐκ παραδόσεως τὰ περὶ τοῦ ἁγίου βόσκοντος ὡς ζῶον⁹, ὀλίγον ὅμως ἐφρόντισε περὶ ἱστορικῆς ἀληθείας¹⁰.

Παραλλήλως ἐτιμᾶτο καὶ ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου Κύρ Γιάννη, καὶ ἄνευ πατριαρχικῆς καθιερώσεως, τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου, συνδεθεῖσα μετὰ τῆς τοῦ μεγαλομάρτυρος Εὐσταθίου, καὶ χειρόγραφοι ἀκολουθίαὶ διάφοροι συνετάχθησαν ἐπὶ τούτῳ, νεώτεροι καὶ αὐταί, σύγχρονοι ἢ καὶ μεταγενέστεροι τῆς τοῦ ἁγίου τοῦ Γουβερνέττου, πλὴν συνοδευόμεναι ὑπὸ τοῦ ἀρχαίου βίου καὶ τῆς διαθήκης τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ξένου, παραφρασθέντος. Οὕτω τοιαύτη χειρόγραφος ἀκολουθία ὑπῆρχε πρὸ ἐνὸς τετάρτου αἰῶνός εἰς τὴν Σίβαν, ἄλλη εἰς τὰ Μυριοκέφαλα καὶ τρίτη εἰς Τσουρουνιανὰ Κισάμου. Τὸ 1922 συνέπεσε τὸ ἐνδιαφέρον δύο κληρικῶν, τοῦ ἐκ Μυριοκεφάλων ἐπισκόπου τότε Κισάμου Ἀνθίμου Λελεδάκη καὶ τοῦ εἰς Τοπόλια ἐφημερεύοντος μεγάλου οἰκονόμου κ. Βασιλείου Μπλαβάκη, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀσχοληθῆ περὶ τὴν λατρείαν τοῦ ἁγίου καὶ τὸν ἐν Ἀκτῇ (Μεσόγεια) ναὸν αὐτοῦ καὶ τοῦ ἁγ.

Μεγίστης Λαύρας, Paris 1925, σσ. 85-6 (θα ἐκδοθῆ προσεχῶς ὑπ' ἐμοῦ, ἔχοντος ἀπόγραφον). Ὅμοίως ὁ κώδιξ 76 τοῦ 18' αἰ. τῆς ἐν Ἀθήναις Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς ἐν φ. 57β' πρβλ. ΝΕ 4, 1907, σ. 107.

⁹) Διὰ τὴν Παναγίαν (Καλὸ Νερὸ) Σητείας, ἀναγινώσκω ἐν Ν. Ἰ. Παπαδάκη: Ἡ Ἐκκλησία Κρήτης, Χανιά 1936, σ. 111: «Παρὰ τὸ μονύδριον εὐρίσκειται, ὡς λέγουσι, ὑπόγειον σπήλαιον, χρησιμοποιηθὲν ποτε ὡς κατοικία ἀσκητοῦ, τὸ ὁποῖον συνέβη νὰ συναντήσῃ ὀθωμανὸς κνηγὸς καὶ νὰ πυροβολήσῃ, ὡς παράδοξον ζῶον ἐκλαβὼν αὐτόν, τετραποδιστὶ βαδίζοντα». Ὁ Γουβερνεττιανὸς ἅγιος ἐτοξεύθη.

¹⁰) Εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Βίκτωρος ἐν Χίῳ σώζεται μία κάρα ἐκ τῶν 98 Πατέρων, λεγομένη τοῦ ἁγίου Ἰωάννου.

Τὸ πρῶτον εἰκὼν τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ του (1782, 1787).

Ἐν Κερκύρᾳ ἐσώθη ὑπὸ προσφύγων Κρητῶν καταφυγόντων ἐκεῖ κατὰ τὸν ἐνετοτουρκικὸν πόλεμον (1645 - 1669) εἰκὼν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου (Γουβερνεττιανοῦ), ὀφειλομένη εἰς τὸν Ἱερεμίαν Παλλαδᾶν. Ταύτην ἐδημοσίευσεν, ἀγνοῶν ποῖον ἅγιον εἰκονίζει, ὁ Ἰω. Παπαδημητρίου ἐν ΒΝJ, 13, 1937, σ. 286. Ἄλλην εἰκόνα μεγάλην τοῦ ἁγίου κατέχει τὸ Μουσεῖον Λοβέρδου (ἐν τῇ τραπεζαρίᾳ, μὴ περιλαμβανομένην ἐν τῷ Καταλόγῳ). Τὴν εἰκόνα ταύτην, φωτογραφηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ φίλου ὑφηγητοῦ κ. Νικ. Πανταζοπούλου ἐκδίδω ἐντεῦθεν τὸ πρῶτον (Πίναξ Α.). Ὅμοίως ἐξ ἀνεκδότου φωτογραφίας παραχωρηθείσης μοι ὑπὸ τοῦ φίλου κ. Ἀνδρέου Παπαγιαννοπούλου - Παλαιοῦ, ἀρχαιολόγου, ἐκδίδω ἐνταῦθα (Πίναξ Β.) ἄλλην εἰκόνα τοῦ 18' αἰ. «Σκηναὶ ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου», ἥτις ὑπ' ἀριθ. 313 περιγράφεται ἐν σσ. 49-50 ἐν: Μουσεῖον Διονυσίου Λοβέρδου [Καταλογὸς ὑπὸ Ἀ. Α. Παπαγιαννοπούλου-Παλαιοῦ], Ἀθήναι 1946.

Εὐσταθίου. Οὕτως εἶδε τὸ φῶς ἡ ᾽Ακολουθία μετὰ τοῦ παραπεφρασμένου βίου, ἔργον ὑπομνηματισθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Μπλαβίκη¹¹. ᾽Αλλ' ἐνῶ ἴσως ἔπρεπε νὰ προτιμηθῇ ἡ εἰς Τσουρουνιανὰ εὐρεθεῖσα ἀκολουθία τοῦ Δημ. Σουρούμη, ὁ ἐπίσκοπος ἐξέδωκε τὴν ἐν τῷ χει/φφ τῶν Μυριοκεφάλων διάφορον, προσθέσας ἀπολυτίκιον ἰδικόν του, κοντάκιον καὶ οἶκον ἀπὸ ἀκολουθίας ἄλλων ἁγίων. ᾽Αλλὰ καὶ ἐπὶ τὸν βίον ἐπέθηκε χεῖρα, προσπαθήσας ν' ἀναγάγῃ αὐτὸν εἰς τὸ ἀρχαιώτερον καὶ «κατηγλάισεν» ὡς ἐνόμισεν¹². Τὰ σχόλια ἦσαν διαφωτιστικά, ἀλλ' ὄχι πάντοτε ἀκριβῆ. Ὀπωσδήποτε ὁ ἅγιος καθίστατο γνωστὸς καὶ εἰς τὴν μελέτην. Τὸν αὐτὸν ἐκ τοῦ Λελεδάκη βίου παραλαβὼν, καὶ ἄλλην ἀκολουθίαν συνθέσας, ἐξέδωκε τῷ 1936 καὶ ἀγιορείτης τις μοναχός¹³, κείμενα μικρὰν ἔχοντα διὰ τὴν φιλολογοῖαν καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἁγίου ἀξίαν.

᾽Αγνοῶν τὰ κατὰ τὸν τοπικὸν τοῦτον ἅγιον, ἐνέπεσεν εἰς βίον καὶ διαθήκην τοῦ ἁγίου γεγραμμένα εἰς ἀρχαιότεραν γλῶσσαν, πιθανῶς δὲ αὐτὰ ταῦτα τὰ ὑπὸ τοῦ Ξένου γραφέντα, ὁ ἀείμνηστος βολλανδιστὴς πατὴρ Ἰππόλυτος Delehaye, ὁ ὁποῖος ἐπέταξεν αὐτὰ εἰς τι βιβλίον του περὶ τυπικῶν μονῶν¹⁴. Τὸ σχετικὸν χειρόγραφον εἶναι ὁ ὑπ' ἀρ. Canonici 19 κώδιξ τῆς Βοδληϊανῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ὁξφόρδης φύλλα 278^v — 283^v¹⁵. Ὁδηγηθεὶς δ' ἐκ τῶν ἐν τῷ κειμένῳ τοπωνυμίων, συνεσχέτισε τὸ κείμενον πρὸς τὴν Κρήτην καὶ τὸν ἅγιον Ἰωάννην Ἐρημίτην (Γουβερνέττου) ὁ ἀείμν. ἀρχιεπίσκοπος Louis

¹¹) ᾽Ακολουθία Ἀσματικὴ τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Κύρ Ἰωάννου τοῦ ἐν Κρήτῃ λάμπαντος μετὰ τοῦ Βίου καὶ τῆς Πολιτείας αὐτοῦ ἐκδοθεῖσα ἐκ χειρογράφου ἀνακαθαρθέντος, διορθωθέντος καὶ εἰς καθαρεύουσαν γλῶσσαν καταγλαϊσθέντος ὑπὸ Ἀνθίμου Λελεδάκη ἐπισκόπου Κισσάμου (sic) καὶ Σελίνου + Ἐν Χανίοις ἐκ τοῦ τυπογραφείου Θ. καὶ Γ. Φορτσάκη 1922, 12^ο σ. 27 + 1 λ.

Εἰς τὴν σ. 2 ἀπείκασμα ἄλλης εἰκόνας τοῦ ἁγίου, παριστώσης αὐτὸν ὀλόσωμον. Ἐν τῇ δεξιᾷ σταυρός, ἐν τῇ ἀριστερᾷ εἰλητάριον: «φυλάξωμεν ἑαυτοὺς ἀδελφοὶ ἀπὸ λογισμῶν ὑπαρούς, καὶ ὡς παρακαταθήκην λαβόντες τηρήσωμεν τῷ Κυρίῳ τὴν ψυχὴν». Ἄνω ἡ ἐπιγραφή «Ὁ Ἅγιος Κύρ Ἰωάννης ὁ ἐν Κρήτῃ».

¹²) Ὅρα τὰ ἐν τῷ τίτλῳ τοῦ φυλλαδίου καὶ τὰ ἐν σ. 19 αὐτοῦ γραφόμενα.

¹³) ᾽Ακολουθία τοῦ Θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Κύρ Ἰωάννου τοῦ ἐν Κρήτῃ ἀσκητικῶς διαλάμπαντος συντεθεισὴ ὑπὸ Γερασίμου Μοναχοῦ Μικραγιαννανίτου + 1936. Ἐκδοτικὸς οἶκος Σωτ. Ν. Σχοινᾶ ἐν Βόλω (sic) 16^ο σ. 32 (+ 2).

Μεταξὺ τῶν σ. 2 καὶ 3 ἡ αὐτὴ εἰκὼν τοῦ Ἁγίου ἢ καὶ ἐν σημ. 11.

¹⁴) Deux Typica Byzantins de l' époque des Paléologues par Hippolyte Delehaye S. J., Bruxelles 1921, ἐν σσ. 188-196: Appendice. Le Testament de Jean l' Étranger.

¹⁵) Delehaye: Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 16. — H. Coxe: Catalogus Codd. manuscriptorum Bibl. Bodleianae, t. III, σ. 28.—Van De Vorst-Delehaye: Catalogus Codd. Agiographicorum Graecorum Germaniae, Belgii, Angliae, σ. 360.

Petit¹⁶. Ἐξ ἀφορμῆς πάλιν τῆς σχετικῆς τοῦ λατίνου ἀρχιερέως πραγματείας, ὑπέδειξε τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀνθίμου Λελεδάκη δημώδη ἔκδοσιν τοῦ βίου ὁ πολὺς πατὴρ V. Laurent¹⁷, διότι, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, ὁ L. Petit δὲν τὴν εἶχε περιλάβει εἰς τὸ ἄριστον περὶ Ἑλληνικῶν Ἀκολουθιῶν ἔργον του¹⁸.

Ἔμενε πάντοτε ν' ἀκολουθήσῃ ἡ ἐπανεκδόσις τοῦ ἀρχαίου κειμένου ἐκ πλειόνων τοῦ ἐνὸς κωδίκων. Ἐτέθημεν καὶ ἐγὼ καὶ ἄλλοι εἰς ἀναζήτησιν κωδίκων δυναμένων νὰ περιέχουν αὐτό, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα δὲν ἀπέβη. Ἐστράφημ ἑστράφην συγχρόνως εἰς ἀναζήτησιν χειρογράφων περιεχόντων τὴν δημώδη διασκευὴν. Καὶ πρῶτον ἀπηκρίβωσα τὰ τῆς ἐκδόσεως Ἀνθίμου Λελεδάκη. Τὸ χειρόγραφον ἐξ οὗ προῆλθεν ἡ ἔντυπος ἔκδοσις ἀπωλέσθη ἢ λανθάνει που. Τὸ πιθανώτερον εἶναι, ὅτι ἐκρίθη ἄσκοπος ἡ διατήρησις του, μετὰ τὴν τύποις ἔκδοσιν αὐτοῦ (γενομένην, ὡς ἤδη ἐσημειώθη ἀνωτέρω, κακῶς). Πρέπει νὰ καταδικασθῇ καὶ ἐντεῦθεν ἀμειλίκτως ἡ τάσις τῶν ἐκδοτῶν ἀγνώστων κειμένων τοῦ νὰ ἐξαφανίζον τὰ χειρόγραφα ἐφ' ὧν ἐστηρίχθησαν, τὰ ὁποῖα καὶ μετὰ τὴν ἔκδοσιν των εἶναι χρήσιμα καὶ ὡς μαρτύρια καλῆς ἐργασίας καὶ διὰ τυχὸν ἀβλεπτήματα τοῦ πρώτου ἐκδότου. Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χει/φον τῶν Μυριοκεφάλων εἶχε γραφῇ τῷ 1843 ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐν τέλει σημειώσεως αὐτοῦ: «Τέλος καὶ τῷ Θεῷ δόξα. Χεῖρ Ματθαίου ἱερομονάχου. Τὰ μεγαλυνάρια ποίημα αὐτοῦ. Σπυρίδωνα, ὃν γράψαντα μὴ μέμφεσθε ὡς ἀμαθῆ, ἀλλ' εὐχεσθε. Ἐν σωτηρίῳ ἔτει αωμγ'»¹⁹. Ἐκ τῶν δύο ἀναγραφομένων ὡς γραφέων, ὁ Ματθαῖος, ὁ καὶ συντάκτης τῶν μεγαλυναρίων, προφανῶς κατήρτισε τὸν πρωτότυπον κώδικα, ἐξ οὗ ὁ δεύτερος, ὁ Σπυρίδων, ἀντέγραψε τῷ 1843.

Κατόπιν εὑρον ἕτερον χειρόγραφον περιέχον διαφορετικὴν ἀκολουθίαν καὶ τὸν αὐτὸν Βίον τοῦ Ἁγίου εἰς τὴν δημώδη μορφήν. Τοῦτο εἰς χεῖρας τοῦ αὐτοῦ Μεγ. Οἰκονόμου κ. Βασιλείου Μπλαβάκη, ὁ ὁποῖος καὶ χάριν ἐμοῦ παρεσκεύασε πλήρες ἀντίγραφον²⁰, ἐσώθη εἰς τὸν εἰς Τσουρουνιανὰ διμάρτυρον ναὸν τῶν ἁγίων Εὐσταθίου καὶ Κύρ Γιάννη, ὅπου φυλάσσεται ἡ κάρα τοῦ ἁγίου. Ὁ ναὸς οὗτος ἀνηγέρθη

¹⁶) L. Petit: Saint Jean Xenos ou l'Ermite d'après son autobiographie, περ. *Analecta Bollandiana* 42, 1924, σσ. 5-20.

¹⁷) V. Laurent: Bulletin de Sigillographie Byzantine, περ. *Byzantion*, V, 1929-30, σσ. 636-7 καὶ VI, 1931, σσ. 801-2, ἐξ οὗ ὁ Δ. Ζακυθηνός: *ΕΕΒΣ*, 17, 1941, σσ. 265-6.

¹⁸) L. Petit: B.A.G., Ἀθήναι 1926, σσ. 115-6.

¹⁹) Ἀκολουθία Ἀσματικῆ Λελεδάκη, σ. 19 σημ. η'.

²⁰) Καὶ ἐντεῦθεν εὐχαριστῶ τὸν λογιώτατον κληρικόν. Χάριν δὲ τῆς τάξεως, ἀναφέρω ὅτι ὁ κ. Μπλαβάκης ἐξακολουθεῖ διαφωνῶν πρὸς τὸν ταυτισμὸν τοῦ ἀγαπητοῦ του ἁγίου Κύρ Γιάννη πρὸς τὸν Ἐρημίτην τοῦ Γουβερνέττου.

περὶ τὸ 1860 ἐπὶ ἐρειπίων μεγάλου ναοῦ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἔχοντος ἕξ παρεκκλήσια καὶ καταπεσόντος ἐκ σεισμοῦ. Τὸ σημεῖωμα τὸ πληροφοροῦν ἡμᾶς περὶ τοῦ χειρογράφου ἔχει ἐν αὐτῷ οὕτως: «*Τέλος καὶ τῷ Θεῷ δόξα. Ἰουνίου 17, 1844. Ὅμοιον τῷ πρωτοτύπῳ, τὸ δὲ πρωτότυπον ἐγράφη κατὰ τὸ 1703, Σεπτεμβρίου 12. Τοῦ γράψαντος ἅγιοι μνεῖαν ποιῆτε, τῶν δὲ ψαλλόντων ἀεὶ συμβοηθῆτε. Ὁ ἐν ἱερεῦσιν ἐλάχιστος οἰκονόμος Συμεὼν Βασιλείδης ἀγιοτριαδίτης*». Ὁ γραφεὺς τοῦ κώδικος Συμεὼν Βασιλείδης ἔγραψε καὶ τὸν κώδικα 14. τῆς μονῆς ἁγίας Τριάδος τῶν Τζαγκαρόλων²¹ καί, πιθανώτατα, τὸ ἐν αὐτῷ σπουδαιότατον χρονικόν²². Ὡς πρὸς τὴν ἀκολουθίαν τὴν ἐν τῷ χειρογράφῳ, τὸν κανόνα τοῦ ἁγίου Κύρ Ἰωάννου συνέγραψεν, ὡς ἡ ἀκροστοιχὸς αὐτοῦ λέγει, ὁ «*Δημήτριος ἁμαρτωλὸς ἱερεὺς Σουρούμης*», τοῦ δὲ συνεορταζομένου Ἁγίου Εὐσταθίου «*ἁμαρτωλὸς ἱερομόναχος Βενέδικτος ὁ Τζαγκαρόλος*». Ὁ ἱερεὺς Δημήτριος Σουρούμης εἶναι ἤδη γνωστὸς ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1 κώδικος τῆς μονῆς Γωνιάς Κισάμου «*Πράξεις τῶν ἁγίων ἀποστόλων εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ ἐν ἱερομονάχοις καὶ πνευματικοῖς πατράσι κυρίου Μαξίμου [τοῦ Καλλιπολίτου]*», ὃν περιέγραψεν ὁ ἀλησμόνητος φίλος Σόλων Π. Βογιατζάκης²³. Ὁ κώδιξ ἐτελείωσε τὴν 26 Ὀκτωβρίου 1691. Ὁ Σουρούμης κατήγετο ἐξ Ἀλυκιανοῦ Κυδωνίας καὶ ἔγραψε διαφόρους κώδικας²⁴. Τώρα γίνεται γνωστὸς καὶ ὡς ἄσματογράφος²⁵.

Κατόπιν τῆς εὐρέσεως τῆς ἀυθεντικῆς μορφῆς τοῦ δημώδους κειμένου, ἔκρινα σκόπιμον ἀφ' ἐνὸς νὰ ἐκδώσω τοῦτο, ὅπερ εἶναι καὶ πληρέστερον κατὰ τὰς ὑπογραφὰς τῆς διαθήκης, καὶ ἐξ ἄλλου νὰ προτάξω ἐπανέκδοσιν τοῦ ἀρχαίου κειμένου τοῦ γνωσθέντος διὰ τοῦ Delehaye, τὸ ὁποῖον πολλαχοῦ ἀποκατέστησα. Εἰς τὸ ἐπακολουθοῦν τὴν ἔκδοσιν σύντομον ὑπόμνημα, διαφωτίζω τὰ τοπωνύμια τ' ἀπαντῶντα εἰς τὰ κρητικὰ αὐτὰ κείμενα καὶ δὴ τὰ Μέλιξ καὶ Δόμβρικας. Ἐκ τῆς σχετικῆς ἐξετάσεως ἐνισχύεται ἡ ἄποψις, ὅτι ὁ ἅγ. Ἰωάννης ὁ Ἐρημίτης τοῦ Γουβερνέττου εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ Ξένος, ἀφοῦ ὁ Ξένος εἶ-

²¹) Περιεγραφή ὑπὸ τοῦ ἀειμν. Σ. Π. Βογιατζάκη: ΕΕΒΣ 9, 1932, σ. 347-8

²²) Ἐξεδόθη ὑπ' ἐμοῦ ἐν ΕΕΒΣ 9, 1932, σσ. 318-37.

²³) Ν. Β. Τωμαδάκη - Σ. Π. Βογιατζάκη: Σημειώματα ἐκ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Γωνιάς. Ἐν Χανίοις 1931, ἐν σ. 5.

²⁴) Σημεῖωμα ἐκ τοῦ κώδ. τῆς Γωνιάς, δημοσιευθὲν ἐντ' ἀνωτ. σ. 5, ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ἐν λόγῳ Σουρούμη.

²⁵) Καὶ καλὸς Ἕλληνας. Πρβλ. ἐκ τῆς γ' φδῆς:

«*Στερέωσον κλονομένην τὴν ποίμνην σου, ὅσιν, ἐπὶ τῶν πικρῶν ἐχθρῶν νῦν καὶ δεινῶς κινδυνεύουσιν, ἐκ χαλεπῶν κολάσεων παρτοίων καὶ θλίψεων καὶ πικρᾶς τυραννίδος καὶ μάστιγος!*»

ναι ὁ εἰς Μέλিকা (Μελέχαν δηλονότι) οἰκοδομήσας μονήν, τὸν Ἅγιον Γεώργιον Ντούμπρικαν ἢ Δόμβρικαν, τὸν σημερινὸν ἐν ἐρειπίοις Κομπελῆν. Περαιτέρω θὰ ἠδύνατο νὰ στηρίξη τις τὸ πρᾶγμα καὶ ἐκ τῶν κειμένων τῶν ἀκολουθιῶν τῶν δύο πιθανῶν ἁγίων, ἀλλὰ τοῦτο θὰ γίνῃ, ὅταν, Θεοῦ εὐδοκοῦντος, δυνηθῶμεν νὰ ἐκδώσωμεν ὁλόκληρον τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ Ξένου²⁶.

Πλὴν τῆς διαθήκης, ὁ Ἰωάννης Ξένος ἀφῆκε καὶ τὰς συγγραφάς του, δεικνυούσας αὐτὸν ἄνδρα περὶ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Φιλολογίαν ἐντριβῆ. Ἦδη ὁ Χρῦσανθος Νοταρᾶς, ἐν «Καταλόγῳ τῶν ἐν Ἀθωνι Βιβλιοθηκῶν»²⁷, εἶχε πληροφορήσει ὅτι ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου εὐρίσκονται «Ὀμιλῖαι εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ἐκλεγεῖσαι παρὰ Ἰωάννου μοναχοῦ τοῦ Ξένου». Ὄντως ὁ μεμβράνινος κώδιξ εἶναι τοῦ 12' αἰ. καὶ φέρει ἔνδειξιν 160·B40, ἀποτελεῖται δ' ἐκ φύλλων 146. Ἐν φ. 70^α: «Λόγοι ὠραῖοι ψυχωφελεῖς ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον τὸ πρῶτον ἐκλεχθέντες παρ' ἐμοῦ Ἰωάννου μοναχοῦ καὶ ταπεινοῦ τοῦ λεγομένου Ξένου»²⁸. Δὲν δύναμαι νὰ εἶπω μετὰ βεβαιότητος, ἂν ὁ Ξένος εἶναι ἢ ἄλλος τις ὁ Ἰωάννης μοναχὸς τοῦ ὁποίου Κανόνες καὶ στιχηράρια ἀπαντῶμεν εἰς κώδικας τῶν 12' καὶ 13' αἰ. καὶ μεταγενεστέρων²⁹. Οὐδὲ γνωρίζω ποῦ ἔστηρίχθη ὁ ἀείμνηστος Κρηὸς μελετητῆς ὁ γράψας ὅτι «ὁ κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα ἐν Κρήτῃ [Ἰωάννης] ὁ ἐρημίτης, ὁ ἐπιλεγόμενος Ξένος, ἀριστοτελικὸς φιλόσοφος, μεταφράσας ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους (7 Ὀκτωβρ.)»³⁰.

²⁶) Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐκ τῆς ἀνεκδότου ἀκολουθίας τῶν Τσουρουνιανῶν: «Τῆς ἀσκήσεως πόνους δοκιμασθεὶς καὶ ναοὺς ἐν τῇ Κρήτῃ οἰκοδομῶν . . . Ὅθεν συναθροίσας μοναζόντων ἀγέλας, ποιμὴν τούτων γέγονας . . .». Τοῦτο ἀρμολύζει καὶ πρὸς τὴν σχέσιν τοῦ Ἐρημίτου πρὸς τοὺς ἐν Ἀζωγυρῆ ἀσκητὰς Πατέρας.

Ἄρα ὅτι δὲ ἡ ἀκολουθία αὕτη ἐγγράφη οὐχὶ πρὸς χρῆσιν τῶν ἐν Κισάμῳ, ἀλλὰ τῶν ἐν Κυδωνίᾳ τιμώντων τὸν ἅγιον καὶ ὅτι ἡ Μονὴ ἢ τιμῶσα τὴν μνήμην ἐκείνου ἐνδιεφέρθη πρὸς τοῦτο (ᾠδὴ ἐνάτη): «Μονὴν τὴν ἁγίαν σου ταύτην, πάτερ πανόλβιε, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ ἐπιτελοῦντας τὴν θεῖαν μνήμην σου καὶ δοξολογοῦντας καὶ ψάλλοντας εὐλαβῶς καὶ ἅπαν τὸ πλῆθος τῆς πανηγύρεως ἐκ παντοίας βλάβης λύτρωσον». Καὶ ἐν τῇ ᾠδῇ ἕκτη: «τὰ τέκνα σου σήμερον ἐν τῇ σῇ μονῇ συνηγμένα. . .». ἀλλὰ μονὴ Ἁγίου Ἰωάννου δὲν ὑπῆρχε βεβαίως (δὲν μαρτυρεῖται ἱστορικῶς) ἐν Κισάμῳ.

²⁷) Κ. Σάθας: Μεσαιων. Βιβλιοθ. 1, 1872, σ. 272.

²⁸) Σωφρ. Εὐστρατιάδου καὶ Σπύρ. Λαυριώτου: Κατάλογος τῶν Κωδίκων τῆς Μεγίστης Λαύρας, Paris 1925, σ. 17.

²⁹) Π.χ. κώδ. 1157, 13, κώδ. 1491, τῆς μονῆς Βατοπεδίου. Ἴδε: Κατάλογος τῶν ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ Βατοπεδίου ἀποκειμένων κωδίκων ὑπὸ Σωφρ. Εὐστρατιάδου καὶ Ἀρκαδίου Ἱεροδ. Βατοπεδινόυ, Paris 1924. Ἐκ τῶν σημειουμένων κωδίκων ὁ δεύτερος περιέχει Στιχηράριον τῆς Ἰνδίκτου καὶ Στιχηρὰ ἀναστάσιμα, ὁ δὲ πρῶτος (τοῦ 12 αἰ.) Κανόνα εἰς τὴν Θεοτόκον ἐκ προσώπου ψυχορραγοῦντος καὶ μὴ δυναμένου λαλῆσαι.

³⁰) Ε. Γ. Παντελάκης ἐν ΜΕΕ 13, 1930, σ. 350α.

Ἐπιτομὴ τοῦ ἔργου, ὅ ὡς Κύριος Γιάννης ἢ Ἐρημίτης τιμώμενος σήμερον, ἦτο σοφὸς δῆλον γίνεται ἐξ αὐτῆς τῆς ἀκολουθίας του. Εἰς τὸ Κάθισμα τοῦ ὁσίου ἀναγινώσκομεν «ἀρετῶν εἰς τὸ ὕψος ἀναδραμῶν καὶ τὴν γνῶσιν τῶν ὄντων καταμαθὼν...», εἰς δὲ τὰ μακαριστικά «*Μακαρίζομέν σε, Ἰωάννη σοφέ,.... Κυδωνίας φωστήρ....*». Καὶ ἀλλαγῶν τῆς ἀνεκδότου ταύτης ἀκολουθίας προσφωνεῖται «*τῆς Κυδωνίας τὸ καύχημα*», «*τῆς Κρήτης τὸ καύχημα, Κυδωνίων ἀγλάϊσμα καὶ προστάτα*», «*Ἰωάννην τὸν μέγαν καὶ σοφὸν ἀσκητήν*».

B'.

Ὁ ἀνερχόμενος τὴν βατὴν ὁδὸν ἐκ Φακωθιανῶν Χαλέπας πρὸς Προφήτ' Ἡλίαν, εἴαν, ὅταν ὑπερβῆ τὰ τελευταῖα κτήματα εἰς τὰ ὁποῖα

Εἰκὼν 1.

ἔχουν φυτευθῆ δένδρα (ἐλαῖαι) καὶ φθάσῃ τὶς χαλέπες, ἀντὶ τῆς ἀνηφορίας στραφῆ πρὸς τὰ ἀριστερά, διὰ στενῆς ἀτραποῦ δὲ προχωρήσῃ πλαγίως, καὶ παρακάμψῃ τὰ Φρούδια, τὰς προσβάσεις δηλονότι τοῦ ὑψώματος τοῦ Ἀκρωτηρίου, ἀφίνων πρὸς τὰ ἀριστερά του τὴν θάλασσαν καὶ τὰ ἐνετικά λατομεῖα ἐκ τῶν ὁποίων ἐκτίσθησαν τὰ τείχη τῶν Χανίων, θὰ εὑρεθῆ μετὰ 20' εἰς τοποθεσίαν ἀρκούντως γοητευτικήν. Εἰς μικρὸν λιμενίσκον ἐκβάλλει μικρὰ χαράδρα καὶ αὐλάκι, ἔπου φύονται σφάκες (ροδοδάφναι) καὶ μυρτιές (μυρσῖναι) ἐξαιρετικῶς χαμηλοῦ ἀναστήματος, λόγῳ τοῦ πετρώδους τοῦ ἐδάφους, ὅπου οὐδὲν δέν-

δρον ἢ θάμνος εἶναι δυνατὸν ν' ἀναπτυχθῆ καὶ αὐτὰ τὰ συνήθη φυτὰ εἶναι πάντα νανώδη. Δεξιὰ τῆς αὐλάκος καὶ εἰς μικρὸν ὕψωμα ὑπάρχει συγκρότημα ἐρειπίων ἀποτελούμενον ἀπὸ ἡμιερειπωμένον ναὸν (εἰκ. 1 καὶ 2) καὶ καταπεσόντα τινὰ οἰκοδομήματα. Ὀλίγα μέτρα πρὸ τῶν ἐρειπίων καὶ πρὸς τὴν αὐλάκα ὑπάρχει ἀφ' ἑνὸς δεξαμενὴ στέρονα, ἡ ὁποία, παρὰ τὴν πάροδον μακροτάτου χρόνου, δύναται ἀκόμη καθαριζομένη νὰ χρησιμοποιηθῆ, καθ' ὃ συγκεντρώνουσα καὶ τώρα τὰ ὄμβρια ὕδατα τῆς περιοχῆς, πρὸ αὐτῆς δὲ ποτιστήρια, σκάφαι δη-

λονότι πελεκηθεῖσαι ἐπὶ τοῦ βράχου καὶ διαδοχικαὶ διὰ τὴν χρῆσιν τῶν ἐν τῇ μονῇ ἀσκητῶν καὶ πότισμα τῶν ζώων αὐτῶν: Ὅπισθεν δὲ τῶν ἐρειπίων σφίζεται σειρὰ πελεκητῶν κατὰ τὰς πλευρὰς κελλίων, τῶν ὁποίων τὸ πρόσθιον καὶ πλάγιον μέρος θὰ ἦτο διὰ τοίχου κτιστοῦ καὶ δὲν ὑπάρχει πλέον. Πρόκειται περὶ κελλίων μοναχικῶν.

Ὡς πρὸς τὸ συγκρότημα τῶν οἰκοδομημάτων, τοῦτο, ὡς δεικνύει ἡ δημοσιευομένη Κάτοψις (εἰκ. 3), ἀποτελεῖται ἐκ δύο κυκλικῶν ναῶν (gotopda), ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρὸς Β., ὁ καὶ μεγαλύτερος, σφίζεται μό-

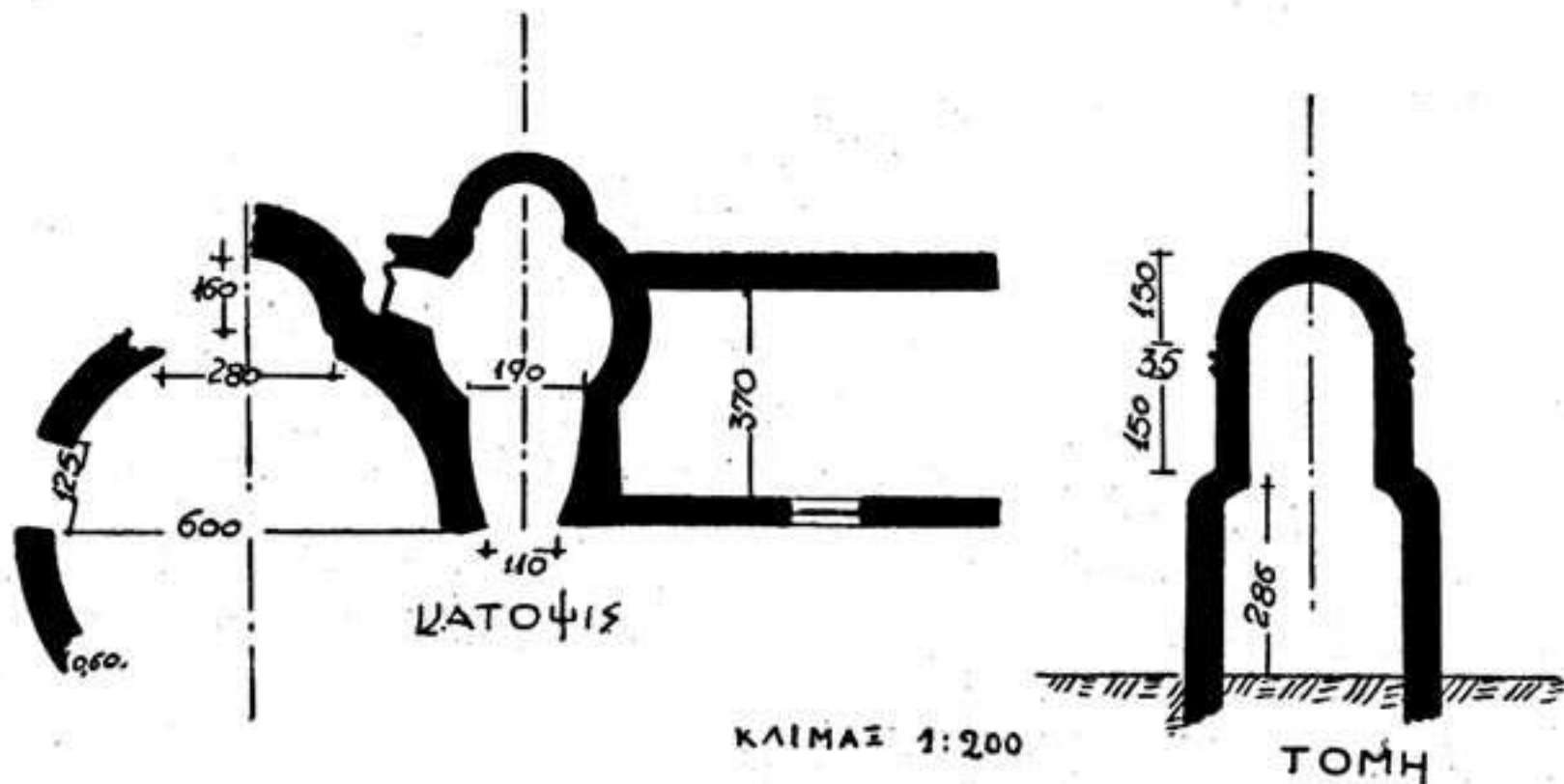
Εἰκὼν 2.

νον ὡς πρὸς τὴν κόγχην τοῦ ἱεροῦ Βήματος, ὁ δὲ μικρότερος διατηρεῖται ἱκανῶς καὶ εἶναι ἐπισκευάσιμος: Ἐκ τῆς δίκην προνάου εἰσόδου, εἰσέρχεται τις εἰς τὴν gotopda, εἰς τὸ ἀντικρὸν τῆς εἰσόδου τῆς ὁποίας ἀνοίγεται τὸ Ἱερὸν Βῆμα καὶ ἀριστερὰ τούτου ἡ Πρόθεσις. Ἁγία Τράπεζα δὲν ὑπάρχει, διότι καὶ σήμερον εἰς παρεκκλήσια τοιούτων ἀναλογιῶν, αὕτη συνέχεται πρὸς τὸ παράθυρον τῆς κόγχης καὶ εἶναι κτιστή. Ὁ ὅλος ναὸς καλύπτεται ὑπὸ τρούλλου (εἰκόνες 1 καὶ 2), κοινῶς ἐπὶ τουρκοκρατίας καλουμένου κουμπές (ὁ), ἐξ οὗ καὶ τὸ συγκρότημα καλεῖται ὁ Κουμπελῆς. Τιμᾶται δ' ὁ ναὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὅπως ἔμαθον πρὸ δεκαπενταετίας ἀπὸ γέροντα ποιμένα, γνωρίζοντα τοῦτο ἐκ παραδόσεως, καὶ ἡ καταστροφή του ἀποδίδεται εἰς ἐπιδρομὰς πειρατῶν, οἱ ὁποῖοι ἦτο εὐκόλον

νά καταστρέψουν τὴν παραθαλασσίαν σχεδὸν ταύτην μονὴν⁸¹.

Δεξιὰ τοῦ ναοῦ ὑπάρχει ἐν ἐρειπίοις νεώτερον οἰκοδόμημα, ἡγου-
μενεῖον πιθανώτατα καὶ ξενῶν, προστεθὲν εἰς μεταγενεστέρους τῆς ἄλ-
λης οἰκοδομῆς χρόνους, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς δομῆς.

Τὸ ὅλον μνημεῖον δὲν περιεγράφη οὔτε ἐδημοσιεύθη ἄλλως ὑπὸ
τοῦ ἀειμν. Giuseppe Gerola εἰς τὰ Monumenti Veneti, ὅπου,
ὡς γνωστὸν, ὁ ἰταλὸς οὗτος μελετητὴς περιέλαβε καὶ ἱκανὰ προενετικά
μνημεῖα⁸². Νομίζω ὅτι κάθε λόγος συντρέχει ταυτισμοῦ τοῦ μνημείου
τούτου πρὸς τὸν Ἅγιον Γεώργιον τὸν Δούβρικαν ἐπὶ τοῦ Χαμοβου-

Εἰκὼν 3.

νίου τοῦ Μέλικος. Ἄν Μέλιξ εἶναι ὁ Μελέχας, ὡς πιστεύω, χαμο-
βούνη ἄγονον θὰ εἶναι ἡ τοποθεσία ὅπου ὁ Κουμπελῆς. Τὸ ἐπώνυμον
βέβαια Δούμπρικας δὲν ἐσώθη οὔτε ἐκεῖ οὔτε ἄλλου. Ἄλλ' ἡ ἐρήμω-
σις τῆς μονῆς πρέπει νὰ ἐπῆλθε πολὺ πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κρήτης
ὑπὸ τῶν Τούρκων (1645 προκειμένου περὶ τῆς περιοχῆς τῆς Κυδωνίας)
καὶ τὸ ἐπώνυμον ἐλησημονήθη. Οὐδεὶς μὴ λόγιος γνωρίζει σήμερον ὅτι
ἡ Ἁγία Τριάς τοῦ Ἀκρωτηρίου ἐλέγετο τῶν Ἰζαγκαρόλων καὶ τῶν
Μορτάρων κατὰ τὸν 17'. αἰ. Ὁμοίως ἡ λαϊκὴ παράδοσις δὲν διέσωσε
τὸν τύπον Γδερνέττο περὶ τῆς ἐτέρας τῶν μονῶν τοῦ Ἀκρωτηρίου,
τύπον γνωστὸν ἐκ τῆς χειρογράφου παραδόσεως. Καὶ ὅμως αἱ δύο
αὗται μοναὶ οὐδέποτε ἔπαυσαν νὰ κατοικῶνται, ν' ἀκμάζουν μάλιστα,
καὶ ἔχουν ἐνεργὰ τὰ θυσιαστήριά των⁸³.

⁸¹) Ὡς ἐγένετο καὶ μὲ τὸ Καθολικὸ καὶ μὲ τὴν μονὴν τῆς Ἁγίας Κυρια-
κης εἰς αὐτὸ τὸ Ἀκρωτήρι καὶ ἄλλας ἄλλου. Δι' αὐτὸ αἱ μεγάλαι μοναὶ εἴτε
ἐκτίσθησαν μακρὰν τῆς θαλάσσης εἴτε ἐπροστατεύοντο ἀπὸ τείχη, ἰσχυρὰ διὰ
τὴν ἐποχὴν.

⁸²) Μέγα μέρος τῶν τῆς Ἐνετοκρατίας εἶναι καὶ αὐτὰ βυζαντινά.

⁸³) Εἰμὴ προσκαίρως κατὰ τὴν μεγάλην Ἐπανάστασιν τοῦ 1821.

Γ.

Codex Bodleianus Oxonii, Canonici 19, 278^v - 283^v (XV s.)

278^v

Βίος καὶ πολιτεία
τοῦ δσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ ἐρημίτου
τοῦ τῆ ἐπωνυμία Ξένου.

5

Ἰωάννης μοναχὸς ὁ τῆ ἐπωνυμία Ξένος
καὶ ἐρημίτης προσέταξα.

10

15

279

20

25

30

1. Πηγὴ ἀφθαρσίας ὑπάρχων ὁ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν ἀφθαρσία δὲ τὸ πρῶτον ἐδημιούργησεν ἄνθρωπον ὁρῶν αὐτὸν ἴδους ἐπὶ τοῦ ζωηροῦ χωρίου κατέστησαν. ἴ Ἀπάτη οὖν καὶ συμβουλίᾳ τοῦ κακογνώμου ὄφρεως τὴν ἐντολὴν ὁ προπάτωρ μὴ φυλάξας, θανάτῳ κατεδικάσθη καὶ λοιπὸν, ὡ ἀδελφοί, οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος ὃς ζήσεται καὶ οὐκ ὄψεται θάνατον. Ὅθεν καὶ γὰρ ὁ εὐτελής μοναχὸς καὶ Ξένος τῆ ἐπωνυμία, ἀρρωστίᾳ κατακλιθεὶς καὶ τὸ τέλος τοῦ θανάτου προσδοκῶν, ἰδοὺ τὸ κατ' ἐμὲ πάντα φανερώς γέγονα καὶ διατίθημι καὶ τί ἐπ' ἐμὲ ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος δι' οἰκονομίας αὐτοῦ ἀνεδείξατο ἔχων δὲ τὸ κατ' ἐμὲ οὕτως. Γονέων γὰρ γέγονα πλουσίων ἀπὸ χωρίου τοῦ λεγομένου Σίβα, καὶ γεννηθεὶς ἐξ αὐτῶν, ἐξῆλθον ἐκ τῶν σπλάγ | χνων τῶν μητρικῶν, ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ποθοῦντός μου τὸν μονήρη βίον. Καὶ λοιπὸν ἀπὸ ὄρου εἰς ὄρος καὶ ἐρημίαις πλανώμενος, κακουχούμενος καὶ κρούει πιεζόμενος, ἐποίησα χρόνους ἱκανοὺς ἐντελευνόμενος καὶ συγκαιόμενος τῷ καύσωνι τοῦ ἡλίου καὶ τῷ παγετῷ τοῦ χειμῶνος καὶ μετὰ τῶν ἀγρίων θηρίων καὶ ζώων συνοικῶν καὶ συνδιάγων, ἦλθον ἄχρι τοῦ ὄρους τῶν Λιθίνων τοῦ λεγομένου τοῦ Ῥάξου κακεῖσε προσμείνας ἡμέρας ἱκανὰς καὶ τὸ ὄρος ὅλον διαδραμῶν καὶ εὐρῶν πολὺν δάσος καὶ ἀδιάβατον, εὐρῶν δὲ ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ σπήλαιον, ὃ καὶ ἔνδοθεν ὑπείσελθὼν εὐρον δύο μνημεῖα, ἐν μὲν κατ' ἄρκτον, ἕτερον δὲ κατὰ μεσημβρίαν ἃ καὶ θεασάμενος καὶ καθ' ἑαυτὸν λογισάμενος, τί ἄρα ταῦτα εἰσὶν, ἐξῆλθον τοῦ σπηλαίου καὶ ἐν τῷ διαπορεύεσθαι με μικρὸν τι κατῆλθέν μοι ἐκ τρίτου φωνὴ καλοῦσά με ἐξ ὀνόματος καὶ διακελενομένη μοι τοιαῦτα « Ἰωάννη, Ἰωάννη, Ἰωάννη, ἃ εἶδας ἐν-

Primus Hip. Delehaye edidit.

3 ἐπονομία Ξένου cod. 4. ἐπονομία Ξένου cod. 21. τὸν παγετὸν cod. 23
Λοιθίνων cod. 24 Ῥαξοῦ cod. 25 διάβατος cod. 26 δν καὶ cod.

ταῦθα δύο μνημεῖα εἰσὶν Εὐτυχίου καὶ Εὐτυχιανοῦ, καὶ μέλλεις
 279^v ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ ἀνεγεῖραι θεῖον καὶ ἅγιον ναὸν εἰς ὄνο | μα τού-
 των». Καὶ γὰρ δὲ ταῦτα ἀκούσας, ἔμεινα τῷ τόπῳ καὶ ἀγῶνα ἀγα-
 35 δυσάμενος, καὶ θέμενος δλοψύχως τὸν ἑμαυτὸν μου, ἀπηροξάμην
 ἐξεδαφίζειν τὰ τε ξύλα καὶ τὰ φρούγανα καὶ καθαρίζειν τὰ ῥηθέν-
 τα μνημεῖα καὶ μετὰ πολλὰς ἡμέρας ταῦτα ποιήσας ἀνήγειρα
 θεῖον καὶ ἅγιον ναόν, τῶν ἁγίων Εὐτυχίου καὶ Εὐτυχιανοῦ.

2. Καὶ τοῦτο ποιήσας καὶ καταλείψας ἐκεῖσε ἓνα ἀδελφὸν ἀνε-
 40 χώρησα καὶ πάλιν τὸ ὄρος εἰς ὄρος ἀναδραμῶν ἀπῆλθον ἄχρι τῆς
 κεφαλῆς τοῦ ὄρους Μυριοκεφάλου ἐπάνω τοῦ χωρίου τοῦ λεγομένου
 Τούρμα τοῦ Καλαμῶνος καὶ εὖρον <δ> ἦν ἄνω τοῦ ὄρους κτί-
 σμα ἑλληνικὸν παμμέγεθες τοῦ λεγομένου Μυριοκεφάλου καὶ διὰ
 τὴν δριμύτητα τοῦ χειμῶνος εἰσῆλθον ὧδε καὶ ἅμα τοῦ εἰσελθεῖν
 45 με ἐποίησα ἡμέρας ἑπτὰ τυφλός· καὶ εὐχομένου μου πρὸς Κύριον,
 κατὰ τὴν ἑβδόμην ἡμέραν ἤλθέ μοι φωνὴ τοιαύτη «ὦ Ἰωάννη,
 ἐξελθε τῶν ἐνταῦθα καὶ ἴδε κατὰ ἀνατολάς». Ἐγὼ δὲ ὡς ὑπό-
 τινος χειραγωγούμενος, ἐξῆλθον τοῦ κτίσματος καὶ κατὰ ἀνατο-
 280 λὰς σιὰς | εἶδον φῶς μέγα καὶ διακελευούσης φωνῆς τοιαύτης δι-
 50 «ἐνταῦθα ἀνεγεῖραι μέλλεις οἶκον τῆς πανυμνήτου Θεοτόκου τῆς
 Ἀντιφωνητρίας» καὶ ἅμα τοῦτο γεγονός διῆλθον τοὺς φιλοχρί-
 στους καὶ ἐνδεῆς τούτων γεγονὼς τὸν μὲν τόπον ἐξωνησάμην ἀπὸ
 τοὺς ἰδίους κληρονόμους· καὶ ἀγῶνας ἑαυτῷ θέμενος, πρῶτον ἔγ-
 γραφον πρὸς με ἐξέθεντο οἱ δηλωθέντες κληρονόμοι, τοῦ δηλω-
 55θέντος τόπου τοῦ λεγομένου Μυριοκεφάλου, διαιρῶν τὸν τόπον
 ῥητῶς καὶ περικλείων· εἶτα ἐντελευόμενος ἐν τοῖς φιλοχρίστοις
 ἔδομησάμην τὴν τοιαύτην μονὴν τῆς θεομήτορος καὶ πανάγνου
 Θεοτόκου τῆς Ἀντιφωνητρίας, καὶ προσεκτησάμην ἃ αὐτὴ ηὐδό-
 κησεν καὶ οἰκονόμησεν καὶ οὕτως ἐκούρευσα ἓνα, τὸν μοναχὸν
 60 Λουκᾶν. Καὶ ἐξελθόντος μου τῆς τοιαύτης μονῆς, εὖρον τόπον
 ἕτερον τοῦ λεγομένου τοῦ Μέλικος· καὶ ἐπάνω τοῦ χαμοβουνίου
 ἀνελθὼν ἀνοικοδόμησα τὸν ἅγιον Γεώργιον τὸν Δούβρικαν, ἐνθα
 οὔτε ξύλον εὐρίσκεται οὔτε χόρτον χλωρόν, ἀλλὰ πάντοτε ξηρὸς
 280^v ἦν ὁ τόπος καὶ τρόπον τινὰ ἐπεννοηθεὶς ἐποίησα δεξαμενὴν εἰς | τὸ
 65 ὑποδέχεσθαι τὸ ὕδωρ· ἐκ Θεοῦ δὲ ὀδηγηθέντες οἱ κληρονόμοι
 τοῦ αὐτοῦ τόπου ἔδωρήσαντό μοι καὶ ἕτερον τόπον καὶ ἐποίησα

35 καθέμενος cod. 36 ἐκδαφίζειν cod. 37 ἀνέγειρα cod. 38 τὸν ἅγιον Εὐ-
 τύχιον καὶ Εὐτυχιανὸν cod. 39-40 ἀναχώρησα cod. 42 <δ> supplevit De-
 lehaye 43 παμμέγεθῆ cod. 44 δριμύτητα cod. 48 χειραγωγούμενος cod. 53
 ἑαυτὸν cod. || ἔγραφον cod. 54 κληρονόμους cod. 59 ἐν cod. 60 Λουκᾶ
 cod. 62 ἀνοικοδόμησαν cod. 64 δεξαμενὴν cod.

- ἀμπέλιν καὶ περιβόλιν· δέδωκάν μοι δὲ καὶ γῆν ὑπαργον ζευγα-
 ρίων τεσσάρων καὶ οὕτως προσελθὼν ἀνὴρ εὐχρηστος, ἐκούρευσα
 70 αὐτόν· ὅστις καὶ ὀνομασθεὶς παρ' ἐμοῦ καὶ τῆς συνεργίας τοῦ
 ἁγίου Πνεύματος ὁ μοναχὸς Νικόδημος· καὶ τοῦτον ἱερέα ἀπεκα-
 τέστησα καὶ καταλείψας αὐτόν εἰς τὸ ῥηθὲν εὐκτήριον εὐθὺς ἀνε-
 χώρησα καὶ κατέλαβα ἕτερον τόπον τὸν λεγόμενον Ἄριον· ὅστις
 ἦν τόπος καλὸς καὶ εὐχρηστος καὶ πλησίον τοῦ χωρίου τῆς Πη-
 γῆς· αἰτήσας τοὺς οἰκήτορας τοῦ αὐτοῦ χωρίου, ἀνήγειρα ναὸν
 75 τὸν λεγόμενον ἅγιον Γεώργιον τὸν Ὀφαιοπιάστην καὶ ἰδόντες
 τὴν ταπείνωσίν μου, ᾧ οὐκ ἔξεστιν καυχᾶσθαι μοι, οἱ δηλωθέν-
 τες χωρῖται δέδωκάν μοι χωραφίτιζιν ζευγαρίων δύο καὶ δεν-
 δρούτιζικα ὀλιγοστά, ἅτινα καὶ ἀφιέρωσα εἰς τὸ ῥηθὲν κελλίον
 καὶ ἀποκείρας τὸν μοναχὸν Εὐτύχιον ἱερέα εὐθὺς ἀνεχώρησα.
- 281 3. Κἀκεῖσε δὲ πάλιν ἀνυπέστρεψα εἰς τὴν | μονὴν τῆς ὑπερα-
 81 γίας Θεοτόκου τοῦ Μυριοκεφάλου, καὶ εὗρών τοὺς μοναχοὺς οὓς
 κατέλιπον καὶ μὴ ἔχοντας πόθιν διοικεῖσθαι, ἐξῆλθον πρὸς τοὺς
 φιλοχρίστους καὶ ἐνδεῆς γεγονῶς κατὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐντολήν,
 85 συνεστησάμην ζευγάρια ἕξ καὶ ἀπῆλθον εἰς τὸ χωρίον τὴν Μουσέ-
 λαν· εὗρών τόπον καλόν· καὶ ἐξωνησάμην ἀπὸ τοὺς ἰδίους κλη-
 ρονόμους τοὺς Μεσοσταβλίτας μερίδας δύο, ὡς εἶχον εἰς τὴν τοι-
 αύτην περιοχὴν· καὶ ἰδόντες οἱ ἐκεῖ προσμένοντες ἐδωρήσαντό μοι
 ἑτέρας μερίδας δύο· καὶ ἀνήγειρα ἐκεῖσε εἰς μετόχιον τὸν ἅγιον
 Πατάπιον καὶ οὕτως ἐποίησα περιβόλιν <καὶ> πολυειδῆ δένδρα
 90 ἐν αὐτῷ κατεφύτευσα· εἶτα κατεφύτευσα καὶ ἀμπέλιν· μοδίων δώ-
 δεκα· ἕκτις καὶ οἰκήματα κεραμόστεγα εἰς τὸ ἔχειν τὴν ἀνάπαυ-
 σιν οἱ μοναχοὶ καὶ ἐξ αὐτῶν πορίζεσθαι τὴν ἐφήμερον τροφήν
 αὐτῶν· ἀπὸ δὲ τὸ φιλόχριστον <πλήθος> ἐσώρευσα καὶ μελίσ-
 σια ἑκατὸν πενήκοντα, ἅτινα καὶ ἀπέθεντο εἰς τὸ κηριανόν,
 281V ἐνθα καὶ [ἄν] εἰς τὴν περιοχὴν τῆς μονῆς κα | τεφύτευσα καὶ ἐν
 96 αὐτῇ παντοῖα δένδρα· καὶ ἐφύτευσα καὶ κλήματα χειμέρια καὶ
 οὕτως ἐκατεφύτευσα ἐπάνω εἰς τὴν μονὴν ἀμπέλιν καὶ δένδρα
 παντοῖα καὶ εἰς παράδεισον ἀπεκατέστησα· κατέλιπα μοναχοὺς
 δώδεκα, καὶ ἀπελθὼν εἰς τοὺς ὀρθοδόξους ἡμῶν βασιλεῖς καὶ δε-
 100 ηθεῖς αὐτοῖς χρυσοβούλλου ἐπορισάμην τοῦ λαμβάνειν ἑτησίως ἡ
 μονὴ λόγου ψυχικῆς αὐτοῖς σωτηρίας ἀπὸ τοῦ δημοσίου νομίσμα-
 τα λίτραν μίαν, ῥάσα δώδεκα, μανδία δώδεκα, καὶ βλατὴν ἐνδυ-

67 ὑπεργος Delehaye 70 ἱερέαν cod. 71-72 ἀνηχώρησα cod. 74 ἀνήγειραν
 cod. 79 ἱερέαν.... ἀνηχώρησα cod. 89 πολυτελῆ cod || <καὶ> addidi 92
 ἀφήμερον cod. 94 κηριανῶ cod. Ἀσκυργιανόν Leledakis; forsitan Κυριάννα
 100 χρυσοβόλλου cod. 102 βλαττίν Delehaye

τήν, καὶ τοῦ εἶναι ταύτην ἀνέπαφον ἀπὸ παντὸς καὶ παντοίου ἀρχον-
 τικοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ προσώπου, καὶ μηδ' ὄλως ἔχειν τὸν κατὰ
 105 χώραν μητροπολίτην ἢ τινα τῶν ἐπισκόπων ἐπίσχεσθαι εἰς τὰ δίκαια
 τῆς μονῆς ἢ εἰς ἃ προσεκησάμην βιβλία, ἀγίας εἰκόνας <αἷς>
 κατεκόσμησα κελλία ὡς εἴρηται· καὶ ἐπιζητεῖν ἐπ' αὐτῶν ἢ σύνη-
 θές τινα ἢ κανίσχιον ἢ τὸ καθόλου τι, ἀρχὴν τινα ἢ ἐξουσίαν, ἀλλὰ
 τὸ καθόλου εἶναι πάντα αὐτοδέσποτα καὶ κύρια ἀπὸ χειῖρας εἶναι
 282 τῆς δηλω | θείσης μονῆς, μόνην τὴν ἀναφορὰν ποιήσασθαι τοῦ ἀγι-
 111 ωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυροῦ Ἰακώβου καὶ οὕτως
 τοὺς καθεξῆς. Καὶ κατελθὼν ἀπὸ τῆς Πόλεως μεθ' ὧν προσε-
 κησάμην ὑπὸ τῶν φιλοχρίστων ἐκεῖσε ἱερὰ σκεύη, βιβλία, ἀγίας
 εἰκόνας, κατεκόσμησα τὴν μονὴν ἣν ὁρᾶτε καὶ οὕτως τὰ πάντα
 115 οἱ φιλόχριστοι οἳ τε ἄρχοντες, ἐπίσκοποι καὶ οἱ λοιποὶ ἀφιέρω-
 σαν εἰς τὴν μονὴν, πρόβατα χίλια τριακόσια, αἰγίδια τριακόσια,
 φορβάδια δέκα ἕξ, ὄνοθήλειαι πέντε καὶ βορδόνια σαμαρικά τέσσα-
 ρα εἰς τὸ ἀποκομίζειν τὴν τροφήν τῶν γερόντων ἀπὸ τῆς Μουσέ-
 λας, τοῦ ἐτέρου μετοχίου τοῦ Μέλικος, καὶ τοῦ Ἀρίου, τὰ δισκία
 120 τὰ πάντα, τὰ τε σίδηρα καὶ τὰ χαλκώματα, τὰ μυλάρια, τὰ κου-
 κουμίκια, τὰς ἀπαλαρέας καὶ τὰ λοιπὰ ἃ καὶ ἐγράφησαν ἐπεβρά-
 βευσαν· ταῦτα πάντα ἀπὸ τῶν φιλοχρίστων μοι περιῆλθον, ἵ ὥστε
 τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστὸν ἵ καὶ ἡ βοήθεια τῆς πανα-
 282ν χράντου μητροῦ· ἃ οὐκ ἔχρηζον οἱ φιλόχριστοι ἐπρο | σήφερον
 125 ταῦτα καὶ ἀπέθεντο, καὶ εἰς ἔτη θέοντες πάντες ἐπὶ τὸ πλεῖστον
 εἰς ἐμὲ τὸν δύστηνον καὶ ὀλέθριον κατεκενοῦντο πάντες.

4. Τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐντολὴν καὶ ἑμαυτὸν εἰδήσας καὶ κατα-
 βλεψάμενος διὰ τὸ μηδ' ὄλως ἔχειν με ἀνάπανσιν μίαν ὥραν
 ἄνεσιν, ἐξῆλθον τῆς μονῆς καὶ οὕτως κατέλαβον τὸν τόπον τοῦ
 130 λεγομένου Κουφοῦ καὶ μέσον τοῦ χωρίου ἀνέγειρα ναὸν τῆς ὑπερ-
 αγίας Θεοτόκου, κατεφύτευσα ἀμπέλιν καὶ προσεκησάμην καὶ
 χωραφίτζια μοδίων τεσσαράκοντα καὶ ἀποκείρας τὸν μοναχὸν
 Κύριλλον καὶ ἀποκαταστήσας τὸ κελλίον ἀνεχώρησα· καὶ ἀπελ-
 θόντος μου εἰς ἔρημον τόπον Ὁπίσω Αἰγιαλόν, καὶ προσέμεινα
 135 ἡμέρας ἱκανὰς καὶ οἴκησα εὐκτήριον τὸν ἅγιον Παῦλον καὶ ἐπά-
 νω εἰς τὸν Ἀζωγυρέαν τὸν ἅγιον Γεώργιον καὶ ἐποίησα ἐκεῖ με-
 λισσουργεῖον εἰς τὸ εἶναι εἰς τὴν εἰρημένην μονήν· καὶ πάλιν διὰ

104 ἔχων cod.; correxi· 106 βιβλία cod. || <αἷς> addidi 110 μονῆς cod.
 114 εἰκόνας cod. 117 ὄνοθήλειαι cod. 119 δέσκια cod. 125 εἰσέτι corre-
 xit Delehayе || ζέοντες cod. 128 ἔχει cod. 130 ἀνέγειραν cod. 131 κα-
 τεφύτευσας cod. 133 ἀνηχώρησα cod. || ἀπελτος cod. 134 ὀπίσω ἐν γιαλῶ cod.
 136 Ναζωγυραίαν cod.

τὸ πλῆθος τῶν πολλῶν μου ἁμαρτιῶν οὐκ ἔασάν με ἀναπανθῆ-
 233 ναι οἱ φιλόχριστοι καὶ λοιπὸν εἰς ἕτερον τόπον ἔρημον | κατώκησα
 140 εἰς τὰ μέρη τῆς Κισάμου ἔξω εἰς τὴν Ἀκτὴν ἐν οἷς καὶ προσμέ-
 νειν ἡρετισάμην διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων σύγχυσιν· καὶ οὕτως πάν-
 τα τὰ κατ' ἐμὲ ἐπισυνάψας καὶ ἐγγράφως ποιήσας ἐν τῷ ὀνόματι
 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦτο διορίζομαι καὶ ἐντέλ-
 λομαι πᾶσι, ὡς ἂν πίσας ἐκκλησίας ἡγεῖρα ὡς εἴρηται καὶ ἂ
 145 προσεκτησάμην κινήτα, ἀκίνητα, καὶ αὐτοκίνητα, ἵνα εἰσὶν πάντα
 εἰς τὴν μονὴν τοῦ Μυριοκεφάλου ἕως συστολῆς τοῦ παρόντος κό-
 σμου· εἰ δέ τις τῶν ἐπιγείων ἀνθρώπων, εἴτε βασιλεῖς ἢ πατρι-
 άρχης ἢ μητροπολίτης ἢ ἐπίσκοπος ἢ ἄρχων ἢ ἄλλος τις τῶν
 ἀπάντων, κατατολήσει ἀποσπάσαι τῶν εὐκτηρίων ὧν ἔκτισα ἢ
 150 ἀπό τινος τῶν ὑπ' αὐτῶν ἀκινήτων, ἂ καὶ ἀριέρωσα εἰς τὴν δη-
 λωθεῖσαν μονήν, ὃ πρὸς ταύτην κατατολμῶν πρῶτον μὲν τῶν
 τῆς ἀκινήσιας δεσμῶν ἅλντος ἔστω καὶ ἡ μερὶς αὐτοῦ καὶ ὃ κλη-
 ρος αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἰούδα, ἀγχόνῃ καθυποβαλλόμενος, καὶ ἀνα-
 θέματι [καὶ] τῶν τετρακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ θεοφόρων πατέρων |
 233 καὶ τῷ αἰωνίῳ πυρὶ ἀποκεκλήρωται· ἀεὶ δὲ ταῦτα πάντα φυλάτ-
 156 των, ἂ ἐποίησα καὶ προσεκτησάμην, ὃ Θεὸς ὁ ἅγιος ὁ ἐπουρά-
 νιος καὶ ἡ μεσίτρια τοῦ κόσμου συγχωρήσει αὐτοῖς πάντα τὰ
 ὀφλήματα αὐτῶν ἐν τῷ μένοντι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
 τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Codex Cisamensis (XIX. s.)

Βίος καὶ πόλιτεία τοῦ Ὁσίου καὶ Θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Κύ-
 Ἰωάννου τοῦ ἐν τῇ Κρήτῃ.

Εὐλόγησον Πάτερ.

—Οὗτος ὁ ἐν Ἁγίοις Πατὴρ ἡμῶν Ἰωάννης ἐγεννήθη εἰς ἓνα χω-
 5 ρίον τῆς περιφήμου Κρήτης, λεγόμενον Σίβα ἀπὸ γονεῖς εὐσεβεῖς
 καὶ πλουσίους, εἰς τὸν καιρὸν τῶν εὐσεβεσιάτων καὶ ὀρθοδόξων βα-
 σιλέων ἡμῶν Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου τῶν πορφυρογεννήτων,
 εἴτε ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως ϞΟ' (970), ἀροῦ ἔξωλόθρευσε ὁ ἐν-
 δοξότατος Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς τοὺς Σαρακηνοὺς ἀπ' αὐτὸ τὸ νη-
 10 σίον. Ὁ ὁποῖος ἀπὸ μικρὸς ἠγάπησε τὴν μοναχικὴν ζωὴν, καὶ
 ἀπαρῶται τοὺς γονεῖς καὶ συγγενεῖς αὐτοῦ ἀδελφοὺς καὶ φίλους

141 αὐτιος cod. 142 ἐγγράφως cod. 149 κατατολήσει ἀπὸ πᾶσαι cod. || οἰκτη-
 ρίων cod. 152 ἄληται cod.; correxi 153-154 ἀναθέματα cod.; correxi.
 8 ἔτη cod.

- καὶ πλοῦτον καὶ δόξαν πρόσκαιρον, καὶ πᾶσαν καλοπάθειαν τοῦ κόσμου καὶ ὑπῆγεν εἰς τὰ ὄρη καὶ ἔρημον τῆς αὐτῆς νήσου· καὶ ἐκατοίκησεν ἐκεῖ χρόνους πολλοὺς συντρεφόμενος μετὰ τὰ ἄγρια
- 15· θηρία, ὑπομένοντας τὸν καύσωνα τοῦ ἡλίου καὶ τὴν κορυφὰ τῆς νυκτός, ὡσὰν νὰ ἦτο πέτρινος, καὶ περιπατῶντας ἀπὸ βουνὸν ἕως βουνὸν ἦλθεν εἰς ἓνα ὄρος λεγόμενον Ῥάξου, καὶ ἐκεῖ ἔμεινεν ἡμέρας πολλάς. εἶτα ἐπῆγε πλέον ἔσωθεν εἰς ἄλλο ὄρος ὅπου ἦτο δάσος καὶ ἀγριάδα πολλή καὶ ἐκεῖ εὗρισκοντας ἓνα σπήλαιον εἰς-
- 20· ἦλθεν ἔσωθεν καὶ καθὼς εἰσέβη θεωρεῖ μέσα εἰς τὸ σπήλαιον δύο μνήματα ἓνα πρὸς τὸν Βορρέα καὶ ἄλλο πρὸς τὸν Νότον, καὶ διαλογιζόμενος τί νὰ εἶναι ταῦτα, ἀκούει μίαν φωνὴν ἀνθρώπου ἢ ὁποῖα τὸν ἐκάλεσε τρεῖς φορὰς καὶ λέγει του ἔτσι, Ἰωάννη, Ἰωάννη, Ἰωάννη, αὐτὰ τὰ δύο μνήματα τὰ ὁποῖα εἶδες εἶναι Εὐ-
- 25· τυχίου καὶ Εὐτυχιανοῦ καὶ θέλεις κτίσει αὐτοῦ Ἐκκλησίαν εἰς τὸ ὄνομα αὐτῶν. Ἀκούσας δὲ ὁ Ἅγιος ὅτι ἡ φωνὴ τὸν προστάζει νὰ κτίσῃ Ἐκκλησίαν, ἔμεινεν εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον καὶ μετὰ πολὺν πόθον ἄρχισε νὰ παστρεύῃ τὸ σπήλαιον καὶ εἰς ὀλίγον καιρὸν, ἔκτισεν Ἐκκλησίαν εἰς αὐτό, καὶ ἀφίνοντας ἐκεῖ ἓνα καλόγηρον ἀνεχώρησε. Καὶ πάλιν περιπατῶντας ὁ Ἅγιος ἀπὸ τόπου
- 30· εἰς τόπον καὶ ἀπὸ ὄρους εἰς ὄρος, ὑπῆγεν ἐπάνω εἰς μίαν κορυφὴν ἑνὸς ὄρους ὀνομαζομένου Μυριοκεφάλου καὶ ἐκεῖ εὗρεν ἓνα κτίσμα ἑλληνικὸν ἄνωθεν τῆς χώρας τῆς λεγομένης Τούρμας τοῦ Καλαμῶνος, τὸ ὁποῖον ἦτο πολὺ μέγαλον, καὶ διὰ τὴν δριμύτητα
- 35· τοῦ χειμῶνος εἰσέβη μέσα καὶ ὡς εἰσέβη μέσα εὐθὺς ἐτυφλώθηκε. Ὅμως ὁ Ἅγιος μένοντας οὕτως τυφλός, δὲν ἐβαρύνθη πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλὰ μετὰ εὐχαριστίας καὶ ὑπομονῆν ἐπροσηύχετο πρὸς αὐτὸν ἡμέραν καὶ νύκτα καὶ εἰς τὰς ἑπτὰ ἡμέρας ὅπου ἦτο τυφλός, ἔρχεται ἄνωθεν μία φωνὴ καὶ λέγει του Ἰωάννη, Ἰωάννη, ἐλθὲ
- 40· ἔξω καὶ στράφον κατὰ ἀνατολὰς, καὶ τότε τοῦ ἐφάνη πῶς τὸν ἐκρατοῦσε τινὰς ἀπὸ τὴν χεῖρα καὶ ἐβγῆκεν ἔξω καὶ στρεφόμενος κατὰ ἀνατολὰς θεωρεῖ ἓνα μέγα φῶς, καὶ πάλιν ἀκούει ἄλλην φωνὴν ἢ ὁποῖα τὸν ἐπρόσταζε λέγοντάς του Ἰωάννη εἰς τὸν τόπον τοῦτον θέλεις κτίσει Ἐκκλησίαν εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ὑπερα-
- 45· γίας Θεοτόκου τῆς Ἀντιφωνήτριας καὶ μετὰ τὴν φωνὴν εὐθὺς ἐξετυφλώθη. Καὶ ἔτσι ὁ Ἅγιος ὑπῆγεν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ζητῶντας βοήθειαν διὰ νὰ κτίσῃ αὐτὴν τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ αὐτοὶ ὡς καλοπροαίρειοι, τοῦ ἔδιναν περισσότερον ἀπὸ ὅ,τι ἐζήτη καὶ ἔτσι ἀγόρασε τὸν τόπον ἐκεῖνον ἀπὸ τοὺς ἰδίους κληρονόμους, καὶ δι'

17 Ῥαξοῦ σοῖ.

- 50 ἐγγράφου ἐξεχώρησε τὸν τόπον με σύνορα καὶ περιοχὴν, κάμνον-
τας καὶ αὐτοὶ ἐξ ἰδίας τῶν προαιρέσεως χάριν πολλὴν διὰ τὴν οἰ-
κοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ οὕτως ὁ Ἅγιος με πόθον πολὺν,
ἔκτισε τὴν αὐτὴν Μονὴν εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου
τῆς Ἀντιφωνήτριας, καθὼς ἡ φωνὴ τὸν ἐπρόσταξε εἰς τὴν ὁποίαν
55 Μονὴν ἀφιέρωσεν ὅλα του τὰ πράγματα ὑστερον κινητὰ, καὶ ἀκί-
νητα, καθὼς θέλετε ἀκούσει, ὅσα κατ' οἰκονομίαν Θεοῦ καὶ βοή-
θειαν τῆς Παναγίας ἀπόκτησε. Καὶ ἔτσι ἔβαλεν εἰς αὐτὴν καλο-
γήρους ἕξ καὶ ἕνα ἱερομόναχον Λουκᾶν διὰ προεσιῶτα. Ἐἶτα ἐμί-
σευσε καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν Μονὴν καὶ ὑπῆγεν εἰς ἄλλον τόπον κρα-
60 ζόμενον Μέλικα καὶ ἀναβαίοντας ἀπάνω εἰς τὸ λεγόμενον Χα-
μοβούρι, ἔκτισε μίαν Ἐκκλησίαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Γεωρ-
γίου τοῦ Δόμβρικα, εἰς τὸν ὁποῖον τόπον οὔτε χλωρὸν χόρτον ἦτο
οὔτε ξηρὸν, ἀλλ' ὁ τόπος ἦτο ξηρὸς καὶ ἄνυδρος· ἀλλὰ μετέχνην
ἔκαμε δοχὴν στέφανον καὶ ἐμάζεψε τὸν χειμῶνα τὸ νερὸν διὰ τὴν
65 χρείαν του. Οἱ δὲ κληρονόμοι τοῦ τόπου ἐκεῖνου ὀδηγηθέντες ὑπὸ
Θεοῦ, τοῦ ἐχάρισαν καὶ ἄλλον τόπον καλὸν με χωράφια εὔκαρπα
καὶ ἔκαμε καὶ περιβόλιον καὶ ἀμπελῶνα, καὶ ἀφίνοντας ἐκεῖ ἕνα
ἱερομόναχον ὀνόματι Νικόδημον, με ἄλλους ἕξι ἀδελφοὺς ἐμίσευσε
ἀπ' ἐκεῖ καὶ περιπατῶν ἀπὸ τόπον εἰς τόπον, μετὰ ἡμέρας τινὰς
70 ἔφθασεν εἰς ἕνα τόπον καλὸν καὶ εὐμορφον καλούμενον Ἀρίου
πλησίον εἰς τὸ χωρίον Πηγῆς, καὶ ζητῶντας ἀπὸ τοὺς κατοίκους
τοῦ χωρίου τοῦ ἐχάρισαν ἕνα τόπον εἰς τὸν ὁποῖον ἔκτισε μίαν
Ἐκκλησίαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Ψαροπιάστη,
καὶ ἰδόντες οἱ αὐτοὶ χωρῖται τὴν καλὴν ἀρετὴν, καὶ τὰ ἔνθεα κα-
75 τορθώματα τοῦ Ἁγίου, τὰς ῥησιτεῖας, τὰς ἀγρυπνίας, τὰς προσευ-
χὰς, καὶ εὐχαριστίας, τοῦ ἐδώκασι καὶ χωράφια ζευγαριῶν δύο
καὶ ὀλίγα δένδρακια, τὰ ὁποῖα ἀφιέρωσεν εἰς τὴν αὐτὴν Μονὴν.
καὶ ἀφίνοντας ἐκεῖ ἕνα ἱερομόναχον ὀνόματι Εὐτύχιον ἐγύρισε πάλιν
εἰς τὴν Μονὴν τῶν Μυριοκεφάλων, καὶ εὗρε τοὺς καλογήρους
80 πολλὰ στενοχωρημένους ἀπὸ τροφὴν καὶ τὰ ἄλλα χρειάζόμενα
καὶ ἐβγαίνοντας εἰς τοὺς εὐσεβεῖς χριστιανοὺς ζητῶντας ἐλεημο-
σύνην, τὸν ἠλέησαν ὡς καλοπροαίρετοι καὶ φιλόχριστοι πλουσιο-
πάροχα. καὶ οὕτως ἐκυβέβησεν αὐτοὺς καὶ ἔκαμε καὶ ζευγάρια
ἕξ. Ἀπ' ἐκεῖ πάλιν ὑπῆγεν εἰς τὸ χωρίον Μουσέλας, καὶ ἐκεῖ
85 ἀγόρασεν ἀπὸ τοὺς κληρονόμους τὸν τόπον ὀνομαζόμενον Μεσο-
σταβλίτες μερίδια δύο, καὶ θεωρῶντας οἱ ἄνθρωποι τοῦ τόπου

50 ἐγγράφον cod. 56 ἀκούσει cod. 60 Μέλικα cod. 62 δομβρίκα cod.
70 Ἀρίου cod. 75 - 76 ταῖς ῥησιτεῖαις ταῖς ἀγρυπνίαις ταῖς προσευχαῖς καὶ εὐ-
χαριστίαις cod. 85 Μεσοσταβλίταις cod.

ἐκείνου τὸν πολὺν πόθον ὅπου εἶχεν ὁ Ἅγιος πρὸς τὸν Θεὸν τοῦ
 ἐχάρισαν ἄλλας δύο μερίδας καὶ ἔκτισε ἐκεῖ μίαν Ἐκκλησίαν
 εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Παταπίου καὶ Μοναστήριον ὠκοδόμησε
 90 μὲ κελλία κεραμόστρα πρὸς ἀνάπασιν τῶν καλογήρων, ἔκαμε δὲ
 καὶ περιβόλιον καὶ ἀμπελῶνα μῦδιων δώδεκα καὶ κληματαρά
 καὶ καλογήρους μὲ προεστόν.—Εἶτα θέλοντας ὁ Ἅγιος νὰ κάμη
 τὴν Μονὴν ταύτην τῶν Μυριοκεφάλων καὶ τὰ λοιπὰ μοναστήρια
 ὅπου ἔκτισεν ἀνεμπόδιστα καὶ ἀσύδοτα ἀπὸ κάθε Ἐκκλησιαστι-
 95 κὸν καὶ ἀρχοντικὸν πρόσωπον, ὑπῆγεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπο-
 λιν, πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους βασιλεῖς ἡμῶν, βασιλεύοντος τότε
 Ῥωμανὸς ὁ Ἀργυρόπουλος, καὶ Πατριαρχεύοντος ὁ Κύριος Ἀ-
 λέξιος, καὶ δεηθεὶς αὐτῶν, ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Βασιλέα χρυσόβουλλον
 νὰ λαμβάνη κατ' ἔτος ἀπὸ τὸ τελωνεῖον τῆς Κρήτης αὕτη ἡ Μο-
 100 νὴ τῶν Μυριοκεφάλων διὰ ψυχικὴν τῶν σωτηρίαν νομίσματα λί-
 τρα μία, ράσα δύο, καὶ βλαντι κόκκινον ἓνα. Ἀπὸ δὲ τὸν Πατρι-
 ἀρχην παίροντας γράμματα τὴν ἔκαμε Σταυροπήγιον, νὰ εἶναι
 ἀνεμπόδιση καὶ ἀπείρακτη ἀπὸ κάθε Ἐκκλησιαστικὸν καὶ ἀρ-
 χοντικὸν πρόσωπον καὶ μηδὲως νὰ ἔχη ἄδειαν ἢ ἐξουσίαν ὁ
 105 κατὰ καιρὸν μητροπολίτης ἢ ἐπίσκοπος νὰ ζητᾷ ἀπ' αὐτὴν φι-
 λότιμον ἢ ἄλλο δικαίωμα ἢ κανίσκιον κατὰ τὸ σὺνηθες ἀλλὰ
 νὰ εἶναι ἀυτιδέσποτος καὶ κυρία ἐαυτῆς καὶ τῶν λοιπῶν αὐτοῦ
 Μοναστηρίων εἰς τὸν αἰῶνα· μόνον δὲ τὴν ἀναφορὰν νὰ κάμνου-
 σι, τοῦ κατὰ καιρὸν Πατριάρχου καὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρ-
 110 χου, ὡς Σταυροπήγιον Πατριαρχικόν. Ἐχάρισαν δὲ αὐτοῦ καὶ
 οἱ φιλόχριστοι ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν σκεύη χρυσᾶ καὶ ἀρ-
 γυρᾶ, ἱερὰ βιβλία, εἰκόνας, καὶ ἕτερα χροιαζόμενα τῶν Ἐκκλη-
 σιῶν καὶ λαβὼν αὐτὰ ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Κρήτην καὶ ὑπῆγεν εἰς
 τὴν ἄνωθεν Μονὴν τῶν Μυριοκεφάλων καὶ ἐστόλισεν αὐτὴν ὡραι-
 115 ὄτατα· ἀφιέρωσεν εἰς αὐτὴν καὶ πρόβατα, αἰγίδια, φοράδια, καὶ
 ἕτερα βορδονικὰ διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Καλογήρων καὶ ἄλλα
 χροιαζόμενα· καὶ οὐ μόνον αὐτὰ ἀλλὰ καὶ ἕτερα σκεύη ἀργυρᾶ
 καὶ χρυσᾶ καὶ χαλκωματένια πολλὰ ἔβαλεν εἰς αὐτὴν, τὰ ὅποια
 ἔδιδαν οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ τὴν πολλὴν εὐλάβειαν ὅπου εἶχασιν εἰς
 120 τὸν Ἅγιον, καὶ ἔθειαν αὐτὰ εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ χάριν προσκυ-
 νήσεως αὐτοῦ καὶ τῆς Μονῆς ἵνα λάβωσι καὶ εὐλογίαν ἀπ' αὐτοῦ.
 Ὅπως θεωρῶντας ὁ Ἅγιος, ὅτι τὸν ἐνοχλοῦσι πολλὰ οἱ εὐσε-
 βεῖς Χριστιανοὶ ἀπὸ τὴν πολλὴν εὐλάβειαν ὅπου τοῦ εἶχασιν καὶ

101 μία ράσα δύο cod. 111-112 ἀργυρᾶ ἱερὰ βιβλία εἰκόνας cod. 115 πρόβα-
 τα αἰγίδια φοράδια cod.

ἀγάπην καὶ δὲν τὸν ἀφίνασι νὰ ἔχη καθόλου ἄνεσιν, ἐμίσειεν
 125 ἀπ' ἐκεῖ καὶ περιπατῶντας ἡμέρας πολλὰς ὑπῆγεν πρὸς τὰ μέρη
 τῶν Χανίων εἰς ἓνα τόπον κραζόμενον Κουφὸν καὶ ἐκεῖ ἔκτισεν
 Ἐκκλησίαν ὠραιότατην εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου
 μὲ κελλία καὶ περιτείχιμα ἐφύτευσε δὲ καὶ ἀμπέλι καὶ δένδρα
 130 πολύλογα, προσέκτησε καὶ τριγύρω τῆς Μονῆς ταύτης χωράφια
 μοδίων σαράντα. Καὶ ἀφίνοντας καὶ ἐκεῖ καλογήρους ἀνεχώρησε
 καὶ ὑπῆγεν εἰς τὰ μέρη τῶν Σφακίων εἰς τοὺς Ὀπίσω Αἰγια-
 λούς τῆς Κρήτης πρὸς Νότον, ἐκεῖ δὲ εἰς ἓνα ἔρημον τόπον, ἔκτισε
 μίαν Ἐκκλησίαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Παύλου. Καὶ πάλιν
 ἀναχωρῶντας ἀπ' ἐκεῖ ἔφθασεν εἰς τὸ χωρίον Ἀζωγυρέα καὶ ἐκεῖ
 135 ἔκτισε μίαν Ἐκκλησίαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, εἰς
 τὸν ὁποῖον τόπον ἔκαμε καὶ μελισσουργεῖον πλουσιώτατον. Καὶ
 πάλιν θεωρῶντας ὅτι καὶ ἐκεῖ οἱ εὐλαβεῖς Χριστιανοὶ οἵτινες
 ἐσυντρέχασιν πρὸς αὐτὸν χάριν ἐξομολογήσεως καὶ εὐλαβείας, δὲν
 τὸν ἄφιναν νὰ ἡσυχάζῃ καὶ κατὰ μόνας νὰ προσεύχεται πρὸς
 140 τὸν Θεόν, καθὼς εἶχε πόθον, ἔφυγε καὶ ἀπ' ἐκεῖ καὶ ὑπῆγεν ἔξω
 εἰς τὴν ἄκρην τοῦ Νησίου κατὰ τὴν δύσιν εἰς τὰ μέρη τῆς Κισά-
 μου εἰς τὴν Ἀκτὴν, καὶ ἐκεῖ εὐρίσκοντας τόπον ἡσυχον καὶ ἀρε-
 σκούμενον του ἑκατοίκησεν ἐκεῖ, καὶ ἔκτισεν Ἐκκλησίαν καὶ Μο-
 ναστήριον ἑκατάστησεν. Ὅμως βλέποντας ὁ Ἅγιος, ὅτι ἦλθεν ὁ
 145 καιρὸς νὰ μετασταθῇ ἐκ τοῦ προσκαιροῦ κόσμου τούτου καὶ νὰ
 ὑπάγῃ πρὸς τὸν ποθούμενον του Χριστὸν ἐκάλεσε τοὺς κάτωθεν
 στρατηγούς καὶ ἄρχοντας καὶ ἔκαμε τὴν παροῦσαν αὐτοῦ διαθή-
 κην, ὁ ὁποῖος διατιθέμενος λέγει.

Δ ι α θ ἡ κ η .

150 — Ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διορίζομαι
 τοῦτο καὶ ἐντέλλομαι, διατίθεμαι καὶ παραγγέλλω εἰς ὅλους ὅτι
 ὅλα τὰ Μοναστήρια καὶ Ἐκκλησίες ὅπου χάριτι Θεοῦ ἀνήγειρα
 καὶ ἔκτισα καὶ ὅσα ὑποστατικὰ κινητὰ καὶ ἀκίνητα ἀφιέρωσα εἰς
 155 αὐτά, θέλω νὰ εἶναι ὅλα ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς Κυρίας Θεοτόκου
 τῶν Μυριοκεφάλων ἕως τέλος τοῦ παρόντος κόσμου χωρὶς καμ-
 μίας ἐναντιότητος. Εἰ δέ τις τῶν ἐπιγείων ἀνθρώπων εἴτε βα-
 σιλεύς, εἴτε πατριάρχης ἢ μητροπολίτης, ἢ ἄρχων ἢ ἀρχόμενος,
 ἢ μικρὸς ἢ μεγάλος τολμήσει νὰ ἐκβάλῃ ἀπὸ τὰ πράγματα ὅπου
 ἀφιέρωσα εἰς τὰ αὐτὰ Μονύδρια, τὰ ὅποια ἔκτισα κινητὰ ἢ ἀκί-
 160 νητὰ ἀλλὰ νὰ εἶναι ὅλα αὐτὰ εἰς τὴν ἄνω εἰρημένην Μονὴν τῶν
 Μυριοκεφάλων ὡς ἐδιαταξάμην. Πρῶτον μὲν νὰ εἶναι ἀφωρι-

129 προσέκτισε cod. 134 Ἀζωγηραία cod. 140 ἐπῆγεν cod.

- σμένος ἀπὸ Θεοῦ Παντοκράτορος καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἀκοινώνητος τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων καὶ μετὰ θάνατον ἄλντος. Ἡ μερίς καὶ ὁ κλῆρος αὐτοῦ νὰ εἶναι μετὰ τοῦ
- 165 Προδότου Ἰούδα, καὶ νὰ ἔχη τὰ ἀναθήματα καὶ τὰς κατάρας τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ Θεοφόρων Πατέρων τῆς ἐν Νικαίᾳ Πρώτης Συνόδου καὶ νὰ κληρονομήσῃ τὴν αἰώνιον κόλασιν. Ὅποιος δὲ πάλιν φυλάξῃ τὴν διαθήκην μου ταύτην ἀπαρασάλευτον καὶ ὅσα ἐπαράγγεिला νὰ τηρήσῃ ἀμετάτρεπτα, ὁ Θεὸς ὁ Ἅγιος ὁ
- 170 Ἐπουράνιος, καὶ ἡ Κυρία Θεοτόκος ἡ μεσίτρια παντὸς τοῦ κόσμου νὰ τοῦ συγχωρήσῃ ὅλα του τὰ ἁμαρτήματα· καὶ ἐν ὧρα τῆς φοβεροῦς κρίσεως συγχωρήσει αὐτοῦ τὰ πταίσματα, ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ στήσει αὐτὸν τῆς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ παραστάσεως καὶ κληρονόμος γένηται τῆς αὐτοῦ βασιλείας. Ἀμήν.
- 175 Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ Κ'. Ἀπὸ κτίσεως κόσμου 6536 ἀπὸ δὲ Χριστοῦ 1027.

Χεῖρ Μόσχου Διακόνου καὶ Νομικοῦ γραφέως Κάστρου Χάνδακος ὑπέγραψεν.

- 180 Φιλάρειος πρωτοσπαθάριος καὶ Στρατηγὸς Κρήτης ὁ Βραχέων παρὼν εἰς ταύτην τὴν διαθήκην τοῦ Μοναχοῦ Ἰωάννου προτραπεῖς ὑπέγραψα.

Εὐμάθιος πρωτοσπαθάριος καὶ Στρατηγὸς Κρήτης παρὼν εἰς τὴν παροῦσαν διαθήκην τοῦ Μοναχοῦ Ἰωάννου καὶ Ἐρημίτου ὑπέγραψα.

- 185 Παπᾶ Λέων Δαφερερᾶς Νοτάριος ὑπὸ τῆς Βασιλικῆς Ἐξουσίας ἐμετάγραψα τὴν παροῦσαν διαθήκην, τοῦ Ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ ἐν τῇ Κρήτῃ τῆς ἐπωνυμίας Ξένου Μοναχοῦ

Δ. ὙΠΟΜΝΗΜΑΤΑ ΕἰΣ ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Ι. ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ (καὶ τύπων)

(Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς τοὺς στίχους τῶν κειμένων Α καὶ Β. Ὅπου δὲν σημειοῦται τὸ γράμμα νοεῖται τὸ κείμενον Α).

ἀγριάδα, ἦ : βοσκότοπος B19.	ἀρχοντικόν (πρόσωπον) : τὸ ἔχον εὐγένειαν (nobilis) 103, B95, B104.
αἰγίδια, τά : αἶγες, ποίμνια αἰγῶν 116, B115.	—ασι κατάληξις γ' πληθ.
ἀπαλαρεῖαι, αἰ : ἀπλᾶδες (σκεύη τραπεζῆς) 121.	ἀσύδοτος, ἦ (μονή) B94.
ἀπαρονᾶται : ἀπαρνεῖται B11.	αὐτιοδέσποτος, ἦ (μονή) 109, B107.
ἀρρωστία, ἦ : (ἀρρωστία κατακλιθεῖς) 12.	αὐτιοκίνητα, τά, (ἐπὶ ζώων) 145.
	βλαντί, τό : βλαττίν B101.

166 τῶν ἐν cod. 169 ἀμετάτρεπτα cod. 176 1031 cod. 179-180 Βραχέων cod. 185 διαφερερᾶς cod.

- βλατιή (ένδυτή), ἡ : ὕφασμα δι' ἄμφια 102.
- βορδόνια (σαμαρικά), τά : βλ. Δουκάγιον 117.
- βορδορικά, τά : (ἄλογα, ἡμίονοι, ὄνοι), ὑποζύγια B116.
- γέροντες, οἱ : μοναχοὶ 118.
- (δέσκια), τά : δισκία, δίσκων διάφορα εἶδη 119.
- δοχή στέρα, ἡ B64.
- ἔγγραφον (ἐκθέτω) : συμβολαιογραφικῶς ἐκχωρῶ 54.
- ἐζήτα : ἐζήτει, ἐζητοῦσε B48.
- εἰδήσας μετχ. 127.
- ἐντελεύομαι ρ. : ἀσκητεύω 20, 56.
- ἐξεδαφίζω, ρ. 36.
- εὐκτήριον, τό : 71, 135, 149.
- ζευγάρια, τὰ (δύο, ἔξι) : ζεύγη βοῶν ἀροτήρων 67, 77, 84, B76, B83.
- ζητῶ, βλ. ἐζήτα.
- κανίσκιον, τό, ἢ κανίσχιον : δῶρον 108, B106.
- κατασταίνω (μονήν) : ἰδρύω καὶ τακτοποιῶ B144.
- κεραμόστεγος ἐπ. 91, B90.
- κλήματα (χειμέρια), τά, 96.
- κληματερά, τά : κρεββατίνες B91.
- κουκουμίκια, τά : σκεύη χαλκᾶ 120.
- κονάδα, ἡ, B15.
- λίτρα, ἡ (μία) : μέτρον νομισμάτων 102, B100.
- μελίτσια, τά : αἱ κυψέλαι μελισσῶν 93.
- μελισσουργεῖον, τό : μελισσόκηπος 136, B136.
- μετασταίνομαι ρ. (παρὰ τὸ μετάστασις) : ἀποθνήσκω B145.
- μετόχιον, τό : παράρτημα μονῆς, κτήμα 119.
- μισσεύω ρ. : ἀναχωρῶ B58, B68, B124.
- μόδιον, τό : μέτρον σιτηρῶν 90, 132, B91, B130.
- μυλάρια, τά : σκεύη μαγειρείου· μῦλος μικρὸς ἢ μυλόπετρες 120.
- ὄνοθήλειαι, αἱ : ὄνισσαι 117.
- ουσι· κατάληξις γ' πληθ.
- παστρέύω ρ. : καθαρίζω B28.
- πολύλογα, τὰ (δένδρα) : διάφορα B129.
- ράσα, τά, 102, B101.
- σίδηρα, τά : σκεύη σιδηρᾶ 120.
- σιανροπήμιον, τὸ (μοναστήριον), B102, B110.
- στέρα, ἡ : βλ. δοχή, B64.
- στράφον· προστακτ. B40.
- συγκαιομαι ρ. (τῷ καύσωνι), 21.
- συστολή (τοῦ κόσμου) : ἡ συντέλεια 146.
- τούρμα, ἡ (τούρμα Καλαμῶνος) B33.
- ὑπαργος (γῆ), ἡ, 67.
- φιλότιμον : δικαίωμα ἀρχιερέως B105.
- χαλκώματα, τά : σκεύη χαλκᾶ 120, B118.
- χωραφίτιζιν, τό, 77, 132.
- χωρῖται, οἱ : χωριάτες 77, B74.
- φαροπιάστης (Ἅγιος Γεώργιος), ὁ : εὐνοῶν τὴν ἰχθυαλιεῖαν 75, B73.
- ῶντας (—όντας)· κατάλ. μετοχῆς.

ΙΙ. ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ἄζωγυρέας, ὁ, νῦν Ἄζωγυρές, χωρίον τέως δήμου Παλαιοχώρας Ἐπαρχίας Σελίνου, ἀπαντώμενον εἰς πλαστὸν ἔγγραφον 1092 (1192) «*να ὑπάγη εἰς τὸ Λουκιανῶν ἀυλάκι ἕως τοῦ Ἄζωγύρου τὰ μούργια*» E. Gerland: La noblesse Crétoise σ. 108 καὶ 108 σημ. 13, ὅπου ἀναγνωστέον «*να ὑπάγη εἰς τὸ Λουκιανὸν ἀυλάκι ἕως τοῦ Ἄζωγυρέα τὰ μουριά*». Εἶναι δὲ ἀυλάκι Λουκιανὸν ὁ χεῖμαρρος τοῦ χωρίου Λουκιανὰ ὁ ἐκβάλλων εἰς Σούγιαν (ἀρχαίαν Συΐαν) Σελίνου. Εἰς τὸ χωρίον τοῦτο καὶ σήμερον ναὸς Ἁγίων Πατέρων τῶν συνεορταζομένων μετὰ τοῦ Ἐρημίτου (8 Ὀκτωβρ.). Ἄτερον χωρίον ὁμώνυμον ἐν Κισάμῳ. Πρβλ. L. Petit AB. 42, σ. 13-14.

Τὸ τοπωνύμιον ἐκ τοῦ φυτοῦ ἄζωγυρος (βλ. Ἱστορικὸν Λεξ. Ἑλλ. Γλώσσης ἐν τῇ λέξει).

Ἄκτις, ἡ, τοπωνύμ. Ἐκτεταμένη παραλία, ἀκουομένη καὶ σήμερον εἰς Μεσόγεια Κισάμου.

Ἀλέξιος, οἰκουμενικὸς πατριάρχης (1025-1043) τέως ἡγούμενος τῶν Στουδίου, ἐκλεγείσ τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, περὶ οὗ Μ. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ πίνακες σσ. 317-22.

Τόμους συνοδικοὺς ἐξέδωσεν, οὓς ὄρα ἐν Ράλλη καὶ Ποτλῆ: Σύνταγμα Ἱερῶν Κανόνων Ε' σσ. 20-3.

Ἀριον, τό. Χωρίον καὶ ἐπισκοπὴ ἐν Μυλοποτάμῳ, τὸ πρῶτον παραδιδόμενη ἐνταῦθα τοπωνυμικῶς. Κατὰ Ξανθοῦ διδὴν ΠΕΚ (=Πόλεις καὶ Ἐπαρχίαι τῆς Κρήτης) ΕΕΒΣ 3, 1926, σ. 50 «ἡ ἐπαρχία Μυλοποτάμου εἶχε κατὰ τὴν Βυζ. καὶ Ἐνετ. ἐποχὴν δύο ἐπισκοπὰς, τὴν τοῦ Μυλοποτάμου εἰς τὸ χωρίον Ἐπισκοπὴν, καὶ τὴν τοῦ Ἀγρίου (ἢ Ἀρίου) παρὰ τὸ σήμερον ἠρειπωμένον μετόχιον Βερὰν Ἐπισκοπὴν». Ὁ L. Petit (Anal. Bol. 42, 1924, σσ. 10-11) ἀντιλέγει, ὅτι ἡ εἰς Βερὰν Ἐπισκοπὴ (βερὰν = ἔρημον, ἐγκαταλελειμμένην) δὲν ἦτο ἡ ἔδρα τῆς Ἀγρίου, ἀλλ' ἀπλῶς ἔπαυλις τοῦ Ἐπισκόπου. Τὸ δ' Ἀριον ἦτο παρὰ τὴν Ἀμνάτον, χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ρεθύμνης, ὅπου τὰ Ἀγριώτικα, ἐρείπια ἐνετικά κλπ. Παρείδεν ὁ Petit ὅτι δὲν ἠδύνατο ἔδρα μιᾶς Ἐπισκοπῆς νὰ ἦτο ἐντὸς τῆς ἐπαρχίας καὶ περιοχῆς ξένης ἐκκλ. ἐπαρχίας. Κατὰ τὴν γνώμην μου, κατὰ τὴν β' βυζαντινὴν περίοδον, τὸ πρῶτον ἀναφαινόμενα αἱ δύο αὗται ἐπισκοπαὶ Μυλοποτάμου: ἡ παλαιὰ καὶ τὸ πρῶτον ἀναφαινομένη τῷ 451 ἐπισκοπὴ Ἐλευθέρης ἀνασυνέστη ὡς Ἐπισκοπὴ Μυλοποτάμου, (τὸ ἐκκλ. τοῦτο ὄνομα ἀπαντᾶται εἶτα ὡς ὄνομα ἐπισκοπῆς ἐπὶ Τουρκοκρατίας, καὶ νῦν ἐν τῷ τίτλῳ τοῦ Ρεθύμνης) ἢ κατ' ἐξοχὴν Ἐπισκοπὴ Μυλοποτάμου (νῦν κοινότης Ἐπισκοπῆς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ). Ἡ δὲ τὸ πρῶτον ἀπαντῶσα τῷ 535 μ.Χ. ἐπισκοπὴ Ἀξοῦ ἀνασυνέστη ὡς ἐπισκοπὴ Ἀγρίου ἢ Ἀρίου καὶ πιθανώτατα ἠδρευε κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν συνοικισμὸν τὸν ἀκούμενον σήμερον Ἀγρίδια, τά, (τῆς νῦν κοινότητος Κλεψιμίων Μυλοποτάμου), εἶτα δὲ μετηνέχθη εἰς τὴν πλησιόχωρον Βερὰν Ἐπισκοπὴν (νῦν κοινότης Πρίνου) τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας. Ἀγρίδιον (τὸ δέ, συνοικισμὸς ἀγροτικὸς παρὰ βυζαντινοῖς. (Ὅρα προχείρως: Γ. Κόλιας: Ἱστορικὴ Γεωγραφία τοῦ Ἑλλην. Χώρου, Ἀθ. 1948, σσ. 72-3).

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ τόπου. Ἡ δ' ἐπισκοπὴ διετηρήθη καὶ ἐπὶ Ἐνετῶν καὶ εἶχε ποικίλας τύχας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπίσκοποι ὀρθόδοξοι κατεῖχον αὐτήν, ἐκ τῆς οἰκογενείας Βαρούχα, ὡς ὁ Βασίλειος (1254-1260) (Περὶ ἐπισκόπου Ἀρίου Βασιλείου Βαρούχα (1260-62) Documents Gerland σ. 121.—Ξανθοῦ διδου: Οἱ ἄρχοντες Βαρούχαι ὡς φεουδάρχαι, ἐν Ἀθῆναις 1908). Καὶ κατὰ τὴν συνθήκην τοῦ 1265 πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας Χορτάτζας καὶ Σχορδύλας ἡ Ἐνετία εἶχεν ὑποσχεθῆ ὅτι «in facto episcopatus qui sunt a scala ultra versus ponentem (δηλ. ἀκριβῶς ἡ τοῦ Μυλοποτάμου, τοῦ Ἀγρίου καὶ τοῦ Καλαμῶνος) quod signoria Cretae se non intromittet, et si aliquid jus habuerint, cum pastore ecclesiae faciant». Scaffini: Notizie σ. 36. (Gerola Χρ. Κρ. 2. σ. 310 σημ.) Εἶτα δὲ διὰ τῆς συνθήκης Ἐνετίας Ἀλεξίου Καλλιέργου (1299) παρεχωρήθη εἰς τὸν Ἑλληνα τοῦτον φεουδάρχην, διὰ διατάξεως, ἧς τὸ ἐλλ. κείμενον: «Ἀκριμὴ περὶ τῆς ἐπισκοπίας τοῦ Ἀρίου μὴ ἔχοντος ποιμένα πρὸς τὸ παρόν, ἦν περὶ ζητεῖς δι' ἐναντίον ἐπίσκοπον Ῥωμαῖον, ἢ Ἀϋθεντία νὰ ποιήσῃ κατὰ δύναμιν, ἵνα ὁ ἀρχιεπίσκοπος δώσῃ σοι ἐκείνην κατὰ τὴν διακράτησιν τῶν γραφῶν αὐτοῦ, εἰδεμένη, ἵνα σὺ καὶ τὰ μέρη σου καὶ οἱ σοὶ ποιήσῃτε μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου, ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν, εἴτι θελήσῃτε, μὴ ἀπομπαίνοντα ἢ Ἀϋθεντία ἢ λαϊκὸς εἰς ἐποῦτον», (Στέφ. Ξανθοῦ διδης

Συνθήκη μεταξὺ τῆς Ἑνετ. Δημοκρ. καὶ Ἀλεξίου Καλλιέργου, περ. Ἀθηνᾶ 14, 1902, σσ. 311-3. Περὶ τῆς συνθήκης βιβλιογραφίαν κλπ. Gerland, ἔνθ' ἄνωτ. σ. 52).

Καὶ μέχρι τινὸς μὲν ἡμεροσβητεῖτο ἂν ἐγκατεστήθη ποτὲ ἐκεῖ Ἑλλήν ἐπίσκοπος, ἀλλὰ διὰ προσφάτου ἀνακοινώσεώς μου εἰς τὴν Χριστ. Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρείαν, ἀπέδειξα ὅτι ἡ ἐπισκοπὴ Ἀρίου ὠνομάσθη Ἐπισκοπὴ Καλλιέργου πόλεως καὶ τῆς ἐπισκοπῆς αὐτῆς ἐπίσκοπος ὀρθόδοξος εἶναι ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ Συνοδικὸν τῆς Συβρίτου (V. Laurent: Le synodicon de Sybrita et les métropolités de Crète aux XIII siècles, περ. Echos d'Orient 32, 1933, σ. 385-412 καὶ σ. 388 σημ. 3):

Ἀλεξ[άνδρου] τοῦ Κ[α]λλιέργου πόλεως πολλά τὰ ἔτη.

Εἰς τὸν αὐτὸν ἐπίσκοπον Ἀλέξανδρον Καλλιέργην ἀναφέρεται ἔγγραφον 1322-24 σχετικὸν μὲ τὴν ἐπισκοπὴν Μυλοποτάμιου (Θεοτόκης: Μνημεῖα Β', I σ. 77).

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 16. αἰ. ἡ ἐπισκοπὴ Ἀρίου, λατ. Ariansis, ἠνώθη μετὰ τῆς Calamonensis-Καλαμῶνος εἰς τὴν λατινικὴν ἐπισκοπὴν Calamonensis δηλ. Ρεθύμνης (Creta Sacra II, σ. 173).

Βασίλειος, βασιλεὺς. Ὁ Βουλγαροκτόνος, υἱὸς τοῦ Ρωμανοῦ Β' (859-63), συμβασιλεύσας (ὡς καὶ ὁ ἀδελφός του Κωνσταντῖνος) ὀνομαστικῶς μετὰ Νικηφόρου Φωκά (963-9), Ἰωάννου τοῦ Ἰσιμισκῆ (969-76) καὶ μετὰ ταῦτα (976-1025). Ὁ ἀδελφός του ἐβασίλευσε μόνος (1025-1028) ὡς Κωνσταντῖνος Η'.

Δαφεροράς Λέων, παπᾶς. Πιθανῶς τὸ ὄρθον εἶναι Λέων Da Ferrara (Δαφερράρας). Εὐνόητον ὅτι οὗτος ἦτο καθολικὸς (λατίνος) καὶ τὸ ἀξίωμα του ἤσκησεν ἐπὶ ἐνετοκρατίας, κυρώσας διὰ τῆς ὑπογραφῆς του τὴν γνησιότητα τοῦ παλαιοῦ τούτου ἔγγραφου (διαθήκης). Ἀνάλογον παράδειγμα παρὰ Gerland: La Noblesse Crétoise σ. 98: Ἡ οἰκογένεια Daferrara κατελέγετο μεταξὺ τῶν εὐγενῶν Κρητῶν Ρεθύμνης (NE 10, 1913, σ. 455) καὶ τῶν εὐγενῶν τοῦ Χάνδακος (αὐτόθι, σ. 452). Σύγχρονον ἐπίθετον *Δαφερέρας* ἀναγινώσκω ἐν Ἐφημ. Κυβερν. Γ' τεύχει 1947, ἀρ. 207, σ. 1255.

Δούβρικας, ὁ, ἢ Δόμβρικας, ἐπώνυμον ναοῦ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, προελθὸν ἐκ τοῦ ἐπωνύμου τοῦ κυρίου τῆς γῆς ἐν ἣ ἀνηγέρθη ὁ ναός.

Ὁ Γεώργ. Λελεδάκης (παρὰ L. Petit, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 10) ὑπέθεσεν «ὅτι θὰ ἔλαβε τὸ ὄνομα Δούβρικας ἐκ τινος θαύματος, ὅπερ ἐνήργησε, θεραπεύσας ὕδρωπα, ἧτοι ἀνθρώπον πάσχοντα ἀπὸ ὕδρωπιασιν, ἧτις κατὰ τὴν ἐπιτόπιον διάλεκτον καλεῖται δούμβρικας καὶ δρούμπικας, ὁ πάσχων δὲ δουμπρικιάρης».

Ὅντως ὁ K. Foy: Lautsystem der griechischen Vulgärsprache, Leipzig 1879, σ. 129, σημειοῖ δρούμπικας ὁ ὕδρωψ.

Κατὰ τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορ. Λεξικοῦ Ἑλλ. Γλώσσης, ὁ ὕδρωψ ἐν Θήρᾳ (X 115^a σ. 32) λέγεται ντροπικί, ἡ νόσος δὲ ντρομπικόχτικο (ὑδρωπικία καὶ φυματίσις), ἐν Βελβενδῶ ἡ νόσος τὸ δρούπιγι, ἐν Κρήτῃ (Σέλινον, Κίσαμος, Κυδωνία) ρῆμα δρωπικιάζω, καὶ ὁ πάσχων δρωπικιάρης. Ἐν Λέσβῳ ρ. αὐτοπ. δρούπιτσάζου.

Ὁ L. Petit, ἔνθ' ἄνωτ. σ. 8-9, ἐτοποθέτησε τὸν ναὸν εἰς Ρούστικα, ὁ Γ. Λελεδάκης (αὐτόθι σ. 9) εἶκασεν ὅτι θὰ εἶναι ὁ εἰς Δράμια Ἅγ. Γεώργιος. Καθ' ἡμᾶς ὁ Κουμπελῆς ἐν Ἀκρωτηρίῳ Κυδωνίας.

Εὐμάθιος. Ὁ στρατηγὸς οὗτος γνωστὸς ἐξ ἐπιγραφῆς Ἀρασιᾶ Ἡρακλείου, ἣν ὁ ἐκδὸς ἐχρονολόγησε 1090-1100:

*Κ(ύρι)ε βωίθι τ(ὸ)ν δοῦλον σου
[Εὐ]μάθιον προτοσπα
[θά]ριον κὲ στρατιγόν
[Κρ]ίτις.*

Πβλ. Σπ. Μαρτινάτος: Εὐμάθιος ὁ Φιλοκάλης ΕΕΒΣ 7, 1930, σσ. 388-93.

Ὁ V. Laurent: Bulletin di Sigillographie Byzantine, περ. Byzantion V, 1930, σσ. 636-7 συνεσχέτισε τοὺς ἐν τῷ δημόδει κειμένῳ Λελεδάκη πρὸς τὸ κείμενον Delehaye, ὁ αὐτὸς δ' αὐτόθι VI, 1931, σσ. 801-2 ἀποκρούει ὅτι ὁ Εὐμάθιος τῆς ἐπιγραφῆς Ἀρασιᾶ εἶναι ὁ Φιλοκάλης καὶ ἐταύτισεν αὐτὸν πρὸς τὸν κατὰ τὸ 1028 ὑπογράψαντα τὴν Διαθήκην μετὰ τοῦ Φιλαρέτου. Τὸν Laurent ἠκολούθησεν ὁ Δ. Α. Ζακυθηνός: Περὶ τῆς διοικητικῆς διαιρέσεως ἐν τῷ Βυζαντινῷ Κράτει, ΕΕΒΣ, 17, 1941, σσ. 263-7, πραγματευόμενος περὶ Κρήτης ὡς θέματος.

Ἄγιος Εὐτύχιος. Ἄγνωστον ποῦ κείμενος ναός.

Ὁ L. Petit σ. 7 ὑποθέτει ὅτι πρόκειται περὶ ναοῦ εὕρισκομένου εἰς ὄρεινὴν περιφέρειαν τοῦ χωρίου Χρωμοναστήρι (τὸ) Ρεθύμνης.

Καλαμῶνος τούρμα. Περιοχὴ ἣ ὁποία πρέπει νὰ ταυτισθῆ πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπαρχίαν τῆς ἐπισκοπῆς Καλαμῶνος. Ὄνομάσθη δ' οὕτω κατὰ τὴν β' βυζαντινὴν περίοδον ἢ κατὰ τὴν α' (— 829) γνωστὴ καὶ τὸ πρῶτον τῷ 457 μ.Χ. μνημονευομένη ἐπισκοπὴ Λάμπης, ἢ ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὴν ἀρχαίαν κρητικὴν πόλιν Λάμπαν, παρὰ τὴν σημερινὴν Ἀργυρούπολιν. Ἀντιθέτως δ' ἡ ἐπισκοπὴ Συβρίτων, ὠνομάσθη Λάμπης. Διτηρήθη δ' ὡς ἀγροτικὴ μέχρι τουλάχιστον τοῦ 1204 καὶ ἤδρευεν ἐκεῖ ὅπου σήμερον ἡ Μεγάλη Ἐπισκοπὴ Δυτικῆς Ρεθύμνης. Οἱ Ἐνετοὶ παρέδωκαν αὐτὴν εἰς τὴν λατινικὴν Ἐκκλησίαν καὶ μετέφερον τὴν ἔδραν τῆς εἰς τὸ φρούριον Ρεθύμνης. Ἐκ σημειώματος τουλάχιστον τοῦ 14. αἰ. μανθάνομεν ὅτι εἰς τὴν Καλαμῶνα εἶχον τὰ φέουδά των οἱ Σκορδύλαι, οἱ Μουσοῦροι, οἱ Βλαστοί, οἱ Μελισσηνοὶ (Ἀθ. Παπ. Κεραμεύς I B, B', σ. 320, Gerland, σ. 170). Τῷ 1551 ἠνώθη μετ' αὐτῆς ἡ τοῦ Ἀρίου διατηρήσασα ὅμως τὸν τίτλον Calamonensis (Ξανθοῦ-δίδης ΠΕΚ ΕΕΒΣ 3 1926, σ. 53-4). Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι εἰς ἔγγραφον τῶν πρώτων χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας (1687) τὸ χωρίον Ἐπισκοπὴ (Δυτ. Ρεθύμνης) ὀνομάζεται «Ἐπισκοπὴ τοῦ Καλαμῶνος» (περ. Χρ. Κρ. 2, σ. 416). Κακῶς ὁ Gerland, Nobl. Crèteise, σ. 170 σημ. 3 (ὅπου καὶ πολλαὶ ἄλλαι εἰδήσεις περὶ Καλαμῶνος) ταυτίζει τὸν Καλαμῶνα πρὸς τὸ χωρίον Καλαμᾶς τοῦ Μυλοποτάμου, παρὰ τὸ Μελιδόνι.

Κουφόσ, ὁ, χωρίον τῆς πεδινῆς Κυδωνίας παρὰ τὸ χωρ. Ἀλυκιανοῦ. Φαίνεται ὅτι κατὰ τοὺς 11. καὶ 12. αἰ. ἤκμαζε σπουδαίως, ἂν κρίνωμεν ἀπὸ τὸ ὅτι ἀναφέρεται εἰς ἔγγραφον ὑποτιθέμενον τοῦ 1212 μ.Χ., ὅπερ βλέπε παρὰ Fl. Cornelius: Creta Sacra II, σ. 239. Πρβλ. σχετ. Τωμαδάκη ν, περ. Ἀθηνᾶ 48, 1938, σσ. 99-101. Ὁ Λελεδάκης: Ἀκολουθία Ἀσματ. σ. 18 σημ. ζ' λέγει ὅτι σώζεται μέχρι σήμερον ὁ ὑπὸ τοῦ Ἁγίου ἀνεγερθεὶς ἱερός ναὸς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς φέρων χρονολογίαν 1004. Ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Κυργιάννη εἶναι ἐν τούτοις ἐν ἐρειπίοις παρὰ τὸ χ. Ἀλυκιανοῦ: πρβλ. G. Gerola: Monumenti Veneti nell'isola di Creta II, 1908, σ. 239 (ὅπου κάτοπις

τοῦ ναοῦ) καὶ σ. 253. Ὁ ναὸς οὗτος ἀναφέρεται ὡς ὑποκείμενος εἰς τὴν Μονὴν Χρυσοπηγῆς εἰς σιγίλλιον Γρηγορίου Ε' (1797) πρβλ. περ. Χρ. Κρ. 2, 1913, σ. 224, 228.

Ἐσφαλμένη εἶναι ἡ ἄποψις τοῦ L. Petit, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 12-13, καθ' ἣν πιθανὸν τὸ μετόχι Κουφοῦ (Νεροκούρου) εἶναι τὸ ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἁγίου ἀναφερόμενον.

Λιθίνων, τῶν, ὄρος. Σήμερον ἀκρωτήριον τοῦ νοτιωτέρου ἄκρου τῆς νήσου εἰς τὸν κόλπον τῶν Ματάλων, πλησιόχωρον πρὸς τὴν Σίβαν. *Λιθίνες* νῦν καὶ χωρίον ἐν τῷ τέως δήμῳ Χανδρᾶ Σητείας.

Εἰς τὸ πλαστὸν ἔγγραφον 1192 (1092) ἀναγινώσκειται «οἱ δὲ *Λίθιοι* νὰ ἔχουν καὶ αὐτοὶ τὰ γονικά των ὡσπερ πρότερον εἰς τὸ μέρος τοῦ Χανδάκου εἰς τὴν Γορτύνην» Gerland, N. Crètoise, σ. 109. Πρόκειται ἐπομένως περὶ τῆς Μεσαράς. Σήμερον ἡ πολυμελεστάτη οἰκογένεια *Λίτινα* ἐν νομῷ Ρεθύμνης.

Μέλιξ - ικος: Ὁ L. Petit, ἐνθ. ἄνωτ. σ. 9, ἀνεζήτησε τὸν τύπον παρὰ τὰ Ρούστικα, ὅπου εὔρε συνοικισμοὺς Ἄνω, Κάτω Μαλάκι. Οὗτοι ὁμως προέρχονται ἐξ οἰκίτητος ὅστις ὠνομάζετο Μαλάκης. Ὁ Γ. Λελεδάκης παρὰ L. Petit, ἐνθ' ἄνωτ., ἐτοποθέτει τὸν Μέλικα ἀδικαιολογητῶς εἰς Δράμια Ἀποκορώνου. Ὁ Ἄνθ. Λελεδάκης τέλος, Ἀκολουθία Ἀσματική, σ. 16 σημ. δ' θέλει καλουμένους οὕτω τοὺς γηλόφους τοὺς πρὸς Α τῆς ἐπαρχίας Ρεθύμνης «οἵτινες εἶναι σήμερον κατάφυτοι ἐξ ἀμπελώνων, παραγόντων ὠραίων οἴνους ξανθοὺς καὶ πολλακίς γλυκεῖς ὡς μέλι, δι' ὃ καὶ τὰ μέρη ἐκεῖνα ἐκλήθησαν Μέλικα, σήμερον δὲ καλοῦνται Πηγὰδιανά...». Ἄλλ' ἀτοπον θὰ ἦτο νὰ ὠνομάζετο οὕτω μέρος κατάφυτον, ἐνῶ ὁ ἅγιος ρητῶς λέγει περὶ τοῦ Μελικος Χαμοβουνίου, ὅτι «οὔτε ξύλον εὐρίσκειται οὔτε χόρτον χλωρόν, ἀλλὰ πάντοτε ξηρὸς ἦν ὁ τόπος».

Νομίζω ὅτι Μέλιξ εἶναι ὁ Μελέχας, τὸ Ἀκρωτήρι τῆς Κυδωνίας, ὑπὸ τῶν Ἀράβων οὕτω ἀποκληθέν. Μαλέκ, μελέκ ἀραβιστὶ = ὁ κύριος, βασιλεύς. Εἰς βυζαντινὰ δὲ κείμενα ἀπαντοῦν κύρια μωαμεθανῶν ὀνόματα Μελέκ, Μαλέκ, Μελίχ, Μελίκης. Καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Φραντζῆ μνημονευομένου φρουρίου Μελέ, ἐν τῷ δήμῳ Ἀλαγονίας, εἶναι βεβαίως σχετικὸν πρὸς τὸ ἀραβικὸν μελίκ. Καὶ ὡς ἐπώνυμον: Μανουήλ Ῥαοὺλ Μελίκης ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ 1440 Καρυταίνης. Περὶ τούτων πάντων ὁ Ν. Α. Βέης, περ. Βυζ. Χρον. XI, 1904, σσ. 67-9. Καὶ νεώτερος συγγραφεὺς κερκυραῖος Μελίκης. Καὶ τουρκοκρητὸς ὄνομα Μελέκ μπής: περ. Κρητ. Χρον. 1, 1947, σ. 366. Περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ τοπωνυμίου: *Σηκῶνονται καὶ φιάνουσι στὸν κάβο τὸ Μαλέχα, | γιὰ τὴ βάρδια τῶν Τουρκῶν ἐκεῖ τὴν ἀπανιέχα: Μπουνιαλῆς 159, 9-10.* — «Μινῶα ἢ πρὸς Μελέχην» Ἀθ. Πικρός: Κρητ. Πόλεμος, σ. 34 στ. 91.

Μουσέλας, ὁ. Σήμερον μικρὸς ποταμὸς, ὁ χωρίζων τὴν ἐπαρχίαν Ἀποκορώνου τῆς Ρεθύμνης καὶ τοὺς νομοὺς Χανίων καὶ Ρεθύμνης. Ὁ Μουσέλας χωρίον καθ' ἣν ἐποχὴν ἔζη ὁ Ξένος. Τοῦτο καλῶς εἶκασεν ὁ L. Petit ἔ.ἀ. σ. 12 ὅτι εἶναι τὸ πρὸς Δ. τοῦ ποταμοῦ καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀποκορώνου νῦν Δράμια, τά, (ἀρχ. Ὑδράμιον), ὅπου καὶ ναὸς τοῦ Ἁγ. Γεωργίου.

Μυριοκέφαλα, τά. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ρεθύμνης Δυτ. τῆς πόλεως καὶ παρὰ τὰ σύνορα Ρεθ.—Ἀποκορώνου, ὅπου ἡ μονὴ τῶν Μυριοκεφάλων (ἡ λογιώτερον Μυριοφύτων) τιμωμένη εἰς τὸ Γενέσιον τῆς Θεοτόκου (8 Σεπτεμβρίου). Κατεστράφη ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1770 καὶ ἀνεκαινίσθη κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα (β' ἡμισυ). Πρβλ. L. Petit, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 8. Συνήθως ἐξάρτημα τῆς μονῆς Ρουστίκων. Εἰς ἔγγραφον ἐνετικὸν τοῦ 14. αἰ. «quod possint incantare et

accipere ad affictum quoddam territorium sive casale vocatum Mirochiofala de Rettimo», εἰς τῶν ἐνοικιαστῶν δ' ὠνομάζετο «Jani Mirochiafaliti de Rethymno» H. Noiret: Documents inedits, Paris 1892, σσ. 87-88.

Ξένος. Ὡς ἐπώνυμον ἀπαντᾶται καὶ μεταγενεστέρως ἐν Κρήτῃ: Οὕτω τῷ 1678 εἰς συμβόλαιον γενόμενον εἰς Σαῖτουρες Ρεθύμνης ὑπογράφονται ὡς μάρτυρες: *Βασίλειος* καὶ *Μανιός Ξένος* (περ. Χριστ. Κρήτῃ 2, 1915, σ. 403). Ἐν κρητικῇ δὲ διαθήκῃ 1693 συνταχθείσῃ ἐν Ζακύνθῳ «*Ἡσαΐας ἱερομόναχος ὁ Ξένος*» μάρτυς (περ. Χρ. Κρ. 1, 1912, σ. 518). Καὶ σήμερον ἐν Κρήτῃ *Ξενάκης*, *Ξενουδάκης*.

Ἅγιος Παῦλος. Συνοικισμὸς παρὰ τὸν ἅγιον Κηρύκον Σελίνου ἐπὶ τοῦ Λιβυκοῦ πελάγους μεθ' ὁμωνύμου ναοῦ. L. Petit, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 14.

Πιθανώτατα πρόκειται οὐχὶ περὶ τοῦ ἀνωτέρου συνοικισμοῦ, ἀλλὰ περὶ τοῦ Ἁγίου Παύλου εἰς τὴν παραλίαν τῶν Σφακίων, περὶ οὗ ὁ Sieber M. Δέφνερ: Ὀδοιπορικαὶ Ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Κρήτην, σσ. 174-5 (ὄπου καὶ φωτογραφία).

Πηγὴ, ἢ, χωρίον τῆς ἐπαρχίας καὶ τοῦ Ν. Ρεθύμνης, νοτίως ὁμωνύμου πόλεως, ἀκμάζον καὶ σήμερον.

Ράξος, ὁ, Σήμερον δὲν ἀκούεται τοιοῦτον τοπωνύμιον. Κατὰ Λελεδάκη: Ἀκολουθία Ἀσματικῆ σ. 14 σημ. β', τοποθεσία ἀπέχουσα μίαν περίπου ὥραν τῆς ἐν Πυργιωτίσῃ μονῆς Ὀδηγητρίας.

Κακῶς ὁ L. Petit, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 7, ἐσχέτισε τὸν Ῥάξον τοῦτον μετὰ τοῦ Ἀξοῦ Μυλοποτάμου. Ἡ Ἀξὸς ἀκούεται καὶ σήμερον ἀναλλοίωτος (πρβλ. Ξανθουδίδην ΕΕΚΣ 2, 1939, σ. 311).

Ρωμανός Ἀργυρόπουλος βασιλεύς. Ὁ αὐτοκράτωρ Ῥωμανός Γ' ὁ Ἀργυρὸς (1028-1034).

Σίβα, ἢ, χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πυργιωτίσσης, Ν. Ἡρακλείου, ἡμίωρον ἀπέχουσα τῆς Φαιστοῦ. Ὁρθῶς εἶκασεν ὁ L. Petit, An. Bol. 42, σ. 6, ὅτι πρόκειται περὶ αὐτῆς, ὡς πλησιοχώρου τοῦ ἀκρωτηρίου Λιθίνες, καὶ οὐχὶ ἑτέρας Σίβας κειμένης ἐν τῷ δήμῳ Ἁγίου Μύρωνος ἐπαρχίας Μαλεβιζίου τοῦ αὐτοῦ Νομοῦ.

Τὸ τοπωνύμιον πιθανῶς ἀραβικὸν κατὰ Στ. Ξανθουδίδην: Χάνδαξ-Ἡράκλειον, 1927, σ. 16.

Φιλάρετος πρωτοσπαθᾶριος καὶ στρατηγὸς Κρήτης. Ὁ Schumberger, Sigillographie σ. 189, ἰσχυρίσθη ὅτι ἡ Κρήτη κατὰ τὴν β' βυζ. περίοδον (951 - 1204 μ. Χ.) δὲν διετέλεσε θέμα. Τοῦτο ἀνέτρεψεν ἤδη τῷ 1929 ὁ Κ. Μ. Κωνσταντόπουλος: Στρατηγὸς Κρήτης ΕΕΒΣ 6, 1929, σ. 316-20 δημοσιεύσας ἐπιγραφὴν «*Θεοτόκε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Βασιλείῳ πατρικίῳ καὶ στρατηγῷ Κρήτης*», τοῦ 11. αἰ., ἰσχυρίσθη δ' ὅτι μετὰ ταῦτα (12. αἰ.) ἡ διοίκησις ἀντὶ στρατηγοῦ ἀνετέθη εἰς κατεπάνω μ' εὐρύτεραν ἐξουσίαν.

Ὡστε οἱ δύο προστιθέμενοι στρατηγοὶ Φιλάρετος καὶ Εὐμάθιος ἐπιρροῦν τὴν γνώμην τοῦ Κωνσταντοπούλου.

Ψαροπιάστης (Ἅγιος Γεώργιος). Κατὰ Ἄνθ. Λελεδάκη, Ἀκολουθία Ἀσματ. σ. 16 σημ. στ', οὕτω ὠνομάζετο ὁ ἐν τῷ νεκροταφείῳ τοῦ χωρίου Πηγῆς σήμερον ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ